

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЧЕТ ТИЛЛАР ФАКУЛЬТЕТИ

Немис тили йўналиши
4-курс 14.56-гуруҳ битирувчиси
Охунжонова Одинахон Рўзихожи қизининг

**“5-9 – синфларда ўқиб тушуниш ва гапириш
кўникмаларини шакллантириш муаммолари”**
мавзусидаги

БИТИРУВ
МАЛАКАВИЙ ИШИ

Илмий раҳбар: Филология фанлари
номзоди , доцент М.Қаҳҳорова

Фарғона-2018

МУНДАРИЖА

Кириш.	4- 6
I.Методик адабиётларда бошланғич босқич ўқувчилари малакасининг таҳлили.....	7
1.1. Назорат қилишнинг ўзига хос хусусиятлари	7-18
1.2. Бошланғич синфларда ўқувчиларнинг чет тили дarsi ва улардагиназорат турлари.....	18 - 29
II. Умумий ўрта таълим мактабларининг немис тили дарсларида ўқиш ва гапириш кўникмаларини ривожлантириш.....	30
2.1.Ўқувчилар билимини назорат қилиш шакллари.....	30 -36
2.2. 5 – 6 синфларда чет тили ўқитишини ташкил қилиш.....	36 -39
2.3. 6-9-синф дарсликларида ўқишва гапиришга қаратилган машклар.....	39-53
IV.Хулоса.....	54-55
V.Адабиётлар.....	56-57

КИРИШ

Президентимизнинг кўсатмаларида асосий таълим мазмунини тубдан ўзгартириш, жаҳоннинг илгор тажрибаларини қўллаб, илгаргидек ўқувчини фақат тингловчи сифатида эмас, қўйилаётган муамоларни мустақил ижодий фикрлар билан ўрганиши, таълим жараёнида унинг фаоллашувига асосий эътибор бериш, соҳасида кўпгина ютуқлар қўлга киритилмоқда. Бугунги кунда, замонавий дарс жараёнида, тарбияда, таълимда, ўқувчи асосий ҳаракалантирувчи куч, таълим жараёни субъекти бўлиши керак, яъни ўқиш, ўрганиш ўқувчи зиммасига ўтиши керак.

Ўқитувчи эса ўқишни ўргатишга билим беришдан ўқувчиларнинг билимларини мустақил эгаллашларига кўмаклашиши зарур.

Биз малакавий ишимизга “5-9- синфларда ўқиб тушуниш ва гапириш кўникмаларини шакллантириш муаммолари” мавзусини тадқиқот учунолиб, янги педагогик технологияда коммуникатив метод усулида ўқувчиларга билим бериш йўллари кўрсатиб бериш ва ўқиб тушуниш ва гапириш кўникмаларини шакллантириш йўллари кўрсатиб беришга ҳаракат қилдик. Чунки ўзбекмуаллифларининг янги дарсликларда янгича таълимни амалга ошириш, яъни илгаргидек фақат олинган билимни мустахкамлаш учунгина эмас, балки янги билим олиш уни ўзлаштириши, мустахкамлаш учун хизмат қилмоғи лозим ва ўзлаштирилган билимни назорат қилиш масаласи ҳам муҳимдир.

Республикаимизнинг Мустақилликка эришуви тарихда илм-фаннинг буюк алломаларини, узбек номини бутун дунёга танитган юртда ана шундай илм- маърифатнинг ривожига, таълим - тарбиянинг буюк келажаги давлат учун мустахкам пойдевор бўлишига имконлар яратди.

Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ таълим - тарбия, маънавий - маърифат ишлар давлатимизнинг сиёсатининг устивор йўналишига айланди.

Таълим - тарбия ишлари ҳар доим жамият ривожининг асосий омили бўлган ва шундай бўлиб қолади. Бу тарихдаги исбот талаб қилмайдиган

ходиса. Шу боис мамлакатимизда бу муҳим масалага катта эътибор қаратилмоқда. Бу соҳада қилинётган ишлар, амалга оширилаётган ишлар кўлами бекиёс даражада кенгайиб, аниқ кўзланган мақсадларга эришилмоқда

Давримизнинг хорижий тиллар бўйича мутахассислари эса нафақат бир тилни, балки икки, уч хорижий тилни мукаммал билиши, шу тилларда ёзиши, шартномалар тузиш, интернет материалларидан унумли фойдаланиш, илм-фан атамаларини таржима қилишни билишлари талаб этилади. Юзаки, номигагина ўтирилаётган чет тили дарсларига чек қўйилиши лозим. Мустақил мамлакатимиз ривож учун хорижий тилларни мукаммал биладиган турли соҳа мутахассислари сув ва хаводек зарур.

Мавзунинг долзарблиги:“Чет тилларни ўрганиш тизимини такомиллаштириш чора тadbирлари тўғрисидаги” қарордан келиб шуни таъкидлаш лозимки, ҳозирги давр мутахассисикамида икки хорижий тилни мукаммал билиши талаб қилинмоқда. Айниқса тилни эгаллаш жараёнида ўқиб тушуниш ва гапириш кўникмаларини шакллантириш муҳим рол ўйнайди ва ўқитиш жараёни билан тенгма -тенг назорат қилиш шакллари хам такомиллаштириш талаб қилинмоқда, чункитилни эгаллашдаги натижаниназорат қилиш орқали аниқлаш мумкин.

Мавзуни тадқиқ қилишнинг мақсад ва вазифалари: Шундай қилибушбу БМИ данемистилига ўқитишнинг“5-9- синфларда ўқиб тушуниш ва гапириш кўникмаларини шакллантириш масалалариниўрганишнимаксад қилдик:

Юқоридаги мақсаддан келиб чиқибушбу тадқиқотимиздақуйидаги аниқмасалаларни ечишни вазифа қилиб олдик:

- назорат турларини аниқлаш
- “5-9- синфларда ўқиб тушунишни шакллантириш
- “5-9- синфларда гапириш кўникмаларини шакллантириш

Мавзуни тадқиқ қилишда фойдаланилган услублар:Мавзуни тадқиқоти учун қиёсий тахлилий методдан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг объекти:БМИ учун тил материаллари,Ассалом Deutsch немис тили дарсликлари,аутентик матнлар ва турли назорат шакллари ўрганилди ва мавжуд методик адабиётларда берилган материаллар қиёсланди.

Тадқиқотнинг предмети. Тадқиқотимиз учун немис тили дарсларининг 5-9- синфларда ўқиб тушуниш ва гапириш қўникмаларини шакллантириш ва уларни немис тилига ўқитишдаги аҳамияти асос қилиб олинди.

Ишнинг таркибий қисми.БМИ кириш, асосий боб, хулоса ҳамда адабиётлар рўйхатидан иборат.

I.Методик адабиётларда бошланғич босқич ўқувчилари малакасининг таҳлили

1.1. Назорат қилишнинг ўзига хос хусусиятлари

Ўқувчилар фаолиятини назорат қилишдан кўзланган мақсад таълим мақсадларидан келиб чиқиши ва таълим – тарбиянинг самарадорлигини ошириш учун хизмат қилган ҳолда билим, кўникма ва малакаларни эгалланиш даражасини аниқлаш, ўзлаштиришдаги қийинчиликлардан огоҳ қилиш, ўқувчиларни билим олишга интилиш ва олган билимларини умумлаштириш учун хизмат қилмоғи керак. Ўқувчилар назорат қилишдан кўзланган мақсад таълим мақсадларидан келиб чиқиши ва улар билан узвий боғлиқ бўлиши лозим.

Чет тил таълимдан кўзланган амалий, таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларининг қўлга киритиш даражасини ўрганиш назоратдан кўзланган асосий мақсад билимининг амалиётга таъсир килади.

Хар қандай назоратнинг таълимий характерга эга бўлиши ўқиш, ўрганиш жараёнининг мувоффақиятини таъминловчи асосий омиллардан биридир.

Шу билан бирга назорат диагностик характерга эга бўлиши керак. Бу ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятини маълум мақомда тутиш, айрим ўзгартиришлар киритиш, таълим шарт – шароитларини ҳисобга олиш, ўқитишнинг компонентларига ва усулларига тузатишлар киритиш имконини беради.

Таълим натижасининг ютуқ ва камчиликларини аниқлашда асос бўлади. Хатонинг келиб чиқиш сабабларини аниқлаш мақсадида ўтказилган тузатиш мақсади кўзда тутилади. Ўқув фаолияти ўқувчи учун мураккаб, тушунарсиз, унинг қучига мос бўлмаган ҳолда хато келиб чиқиши мумкин. Демак, хато қийинчилик аломати, белгиси ҳисобланади. Хатоларни тузатиш, назорат жараёнининг долзарб масалаларидан ҳисобланади.

Ўқувчилар билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш уларнинг шакилланганлик ва ўсиш даражасини аниқлаштириш ўзлаштириш жараёнининг содир бўлиш хусусиятларининг, ўқувчиларни билимларини

Ўзлаштиришларида учрайдиган қийинчиликларини аниқлаш, таълим усулларининг самарадорлигини аниқлаш имконини беради.

Таълим жараёнида назорат ўтказиш таълимнинг мақсади бўлиб қолмасдан, балки ўтказиш, ўлчатиш учун восита бўлиши лозим.

Нazorat таълим жараёнини ривожлантириш, кам самара берадиган усулларни самарадорлик билан алмаштириш, хатоларни тузатиш ва бартараф қилиш, тилни амалий билишни тезлаштириш, чет тил воситасида ўқувчиларни тарбиялаш имконини беради.

Нazorat қуйдаги функцияларни бажаради:

- Назорат – аниқлаш.
- Назорат – тўғрилаш.
- Назорат – оғохлантириш.
- Назорат – интиштириш.
- Назорат – умумлаштириш.

Нazoratнинг **аниқлаш** функциясига синф ўқувчиларининг янги материал, билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштиришга кўра кучли, ўртача ва кучсиз ўқувчиларга ажратиш, шу асосида ишлаш услубларини гуруҳга мослаш вазифаси киради. Бу ўринда ушбу синф ўқувчиларини фаолиятини доимий ва узоқ муддатли назорат қилиш натижаларнинг ишончли бўлишини таъминлайди.

Бундай кузатишлар ўргатувчига аниқ материални ўзлаштириш даражасининг умумий манзарасини аниқлаш имконини беради.

Оғохлантирувчи – назорат ўқитувчига қандай материалга ўзлаштиришда алоҳида эътибор бериш кераклигини, ўқувчиларни назорат учун тайёрлик даражаларини материални билиш даражасини аниқлаш имконини беради.

Интиштирувчи – назорат ишларини ўтказишга тайёргарлик кўриш билан боғлиқ ва ўтилган аниқ материални ўзлаштириб олганини аниқлаш мақсадида ўтказилади. Бундай назорат хусусий характерга эга.

Умумлаштирувчи назорат маълум мавзу, чорак, ярим йиллик, йиллик материални қамраб олади ва комплекс характерга эга бўлади.

Назорат қуйдаги умумпедагогик талабларга жавоб бериши лозим.

- Хар бир ўқувчининг фаолиятини бутун ўқув йили давомида доимий назорат қилиб бориш:
- Назоратнинг кўп қирралибўлиши (барча тил материаллари фонетик лексик, грамматик орфографик ва нутқ фаолиятининг барча турларига оид кўникма ва малакаларни назорат қилиш).
- Назорат ўтказишга дифференциал ёндашув, яъни тил материали, ўқувчиларнинг кучи, дарс босқичи ва бошқаларни ҳисобга олиши.
- Назоратнинг объективлиги, назорат мезонларининг мавжудлиги ва унга ўқитувчининг амал қилиши, ўқитувчининг барча ўқувчиларга бир хилда муносабатда бўлиши ўқитувчининг тақдирлаши, ўқувчининг ўзига ишончини кучайтириши, қийинчиликларни олдини олишни ўргатиш.
- Назоратнинг тарбиявийлиги.

Хар қандай назорат тарбиявий бўлиб ўқувчиларни билим олишга интиштириш, ахлокий, ҳуққ ва юриш – туришга ижобий таъсир қилиши лозим.

Чет тил дарсида назорат объекти кўникма ва малакалар ҳизмат қилиши лозим. Замонавий методика талабига мувофиқ назарий билимлар текширилмайди, балки гапириш, тинглаб тушунтириш ва ёзув кўникма ва малакалари текшириб борилади. Кўникмаларни текшириш пайитида лексик грамматик ва фонетик материални нутқ фаолияти турларида қўлланиш даражасида назорат қилинади.

Малакалар текширилганда эса нутқ фаолияти турларидан мулоқот воситаси сифатида фойдалана олиш меъёри ўлчанади (Ж. Жалолов).

Нутқ малакаларини назорат қилиш шу турдаги фаолиятини назорат қилиш билан белгиланади. **Масалан:** Фикирни оғзаки баён қилиш гапириш ва гаплашиш малакаларининг ривожланиш даражаси билан, тинглаб тушиниш малакаларини назорати нутқнинг мазмунини тушиниш тўлиқлиги ва аниқлиги билан ўқиб тушинишни назорат қилиш матндан ахборотни ўқиб тушиниш даражаси билан белгиланади.

Фикирни баён қилишнинг сифат кўрсаткичи фикирнинг мавзу ва холалига мувофиқлиги мавзунинг ёритилиш даражаси, гапировчининг нутқий ижодкорлиги, фойдаланилган тил материалынинг фонетик, грамматик, лексик мезонларга мувофиқ келиш даражасига боғлиқ.

Фикр баёнининг миқдорий кўрсаткичи айтилган фикирлар сонига боғлиқ.

Тинглаб тушинтиришда сифат кўрсаткичлари аудиоматнини умумий, тўлиқ, барча маълумотларни аниқ тушуниш даражаси билан белгиланади.

Тинглаб тушуниш миқдори матн давомийлиги ва тезлиги билан ўлчанади.

Ўқиш жараёнининг сифат кўрсаткичлари:

1. Ўқиб тушуниш кўрсаткичлари (умумий, асосий фикрларни, тўлиқ, таржима орқали ёки таржимасиз тушуниш).
2. Матндаги тил материалы хусусиятлари (таниш ёки қисман таниш материалы мослаштирилган ёки асл нусхадаги матн) билан боғлиқ.

Ўқишда миқдор кўрсаткичлари ўқиш тезлиги ва матн ҳажми билан белгиланади. Юқоридаги талаблар таълимнинг турли босқичларида бир – биридан фарқ қилади. Методикада назорат турлари масаласини ҳал қилиш ҳам муҳимдир.

Методик адабиётларда босқичлар масаласининг таълими

Ўрта умумтаълим мактабининг вазифаси ўқувчиларга умумий маълумот бериш ва уларани юксак ахлоқли қилиб тарбиялашдан иборатдир.

Тил ўрганиши кишилик жамиятида муҳум соҳаларда ҳисобланади.

Алоқа воситаси бўлими тилни табиий муҳитда (оилада, жамоатчилик орасида) ёки уюшган ҳолда дарсда эгаллаш мумкин.

Чет тилини ўқитилишидан асосий мақсад ўқувчиларни амалий ўргатишдан иборат.

Ўрта умумтаълим мактабида чет тил мажбурий ўқитиладиган ўқув предметларидан ўрин олган.

Босқичларга ажратишда бир тамондан чет тилини ўқитиш хусусияти ҳисобга олинса иккинчи тамондан ўқувлар ёши назарда тутилади.

Ўқувчининг ёш хусусияти рухшуносларнинг назарий ва экспериментал тадқиқотларида атрофлича ишлаб чиқилган.

(Л.С.Вигатский А.Н.Леонтьев Ж.Плаже ва бошқалар асарларида мазкур масала акс эттирилган).

Чет тили ўқитиш жараёнини ташкил қилишда рухшунослик (психология) ва одамшунослик (физиология) илмий манбаларга суяниб иш кўрилади.

Ўқувчиларнинг ёш ва шахс хусусиятларини яни тафаккур хотира диққат фаолият жихатларини ҳисобга олиб ўқитувчи чет тили таълимининг уч босқичга ажратилиши мазкур вазифани бажаришга хизмат қилади.

Тил ўрганишда нутқ фаолиятини эгаллаш босқичларини ҳам назарда тутилади. Эътибор лексик грамматик материал ҳажми ва нутқ фаолияти турларининг ўзаро муносабатига қаратилади. Чет тил,ўрганишининг замини яратилади, кўникма ва малакалар босқичма-босқич ривожлантириб борилади.

1997 йили И.А.Грузинскаянинг¹ китобида ўша давр программаси мазмунига монанд тушган кичик ўрта ва катта босқичлардаги ўқитиш турларига қисқача таъриф берилан эди. 1950 йилдан бошлаб Педагогика фанлар Академиясини ўқитиш методлари институти томонидан ўрта мактабда чет тилини турли босқичларда ўргатиши хусусий методикаси бўйича илк бора қўлланмалар чиқа бошлаган эди. Ушбу қўлланмалар Россия Федерациясидаги ўқитишининг аҳволини ўргатиши натижасида авторлар қўлга киришган катта материал асосида ёзилган. Ушбу ғоя чет тилини турли босқичларда ўқитиш билан боғлиқ ишларнинг аниқ кўринишларини тасвирловчи китобларда ва умумий методикага оид китоб ва қўлланмаларда ўз аксини топган.

Хозирги кунда эса турли ёшдаги ўқувчиларга чет тилини ўргатиши мавзу педагогик институтлар программасидан жой олган чет тилларни ўқитиши методикаси курсига киритилган.

¹И.А.Грузинскаянинг “Методика преподавание ганглийского языка ” М. 1999.

Мактабдаги ўқитиши босқичларининг ҳар қайсиси поганасидаги самарали ўргатиши методикасини яратиши учун, турли ёшдаги ўқувчилар физиологик ва психик ўсиш хусусиятини ҳисобга олиш зарур.

Ўрганиш объектлари ва иш методикаси етуклик даражасига боғлиқ, турли ёшдаги: кичик ўрта, қолаверса, катта ёшдаги ўқувчи мия тузиши бир хил эмас. Буни рус олими П.Я.Галүперин ҳам, таниқли француз олими Ж.Пиаже бошчилик қилган Женева психологик мактаби вакиллари ҳам тасдиқлайдиллар.

Ж.Пиаженинг эътироф этишига инсон вояга ета бориб, ўсишининг ҳам, физиологик, ҳам психологик бир неча босқичларни босиб ўтади.

Ж.Пиаже экспериментлар тарзда исботлашига катта ёшли мактабгача даврдаги болади ақлий фаолияти шакллансада, ҳали операциялар бўлади.

Мабода, мактабгача ёшдиги болага узун шишадан паст ва кенг ишига суюқликни қуйшини айтсангиз, у суюқлик миқдори каттаиб кетди деб айтади. Ушбу ёшда тафаккур бевоситаси сезиш таъсири остида бўлади. Куриши сатҳи пасайиб кетади ва кўриш таассуротига асосланиб, бола айтади: “Сув озайиб қолди”. Ж.Пиаже фикрига кўра кичик мактаб ёшида бола аниқ операциялар босқичига кўчади.

Ақлий фаолияти тартибли тус ола бошлайди ва юқорида келтирилган вазифаларни хатосиз еча бошлайди.

11 ёшдан кейин бола тафаккури янги босқичга, 15 ёшда якунини топувчи формал операциялар босқичига кўчада.

Ёшдаги бундай фарқлар бир неча олимлар тамонидан илмий кузатилган. Жумладан: Выготский ғоясини давомчиларидан психолог А.Н.Леонүтев эсда сақлашни ривожланишидан ёш хусусиятларини очиб беради. А.Н.Леонүтев олға сурган фаразга кўра эсда сақлаб қолишининг ўсиши умумий қонун ифодасини акс эттирадики, бунда юқорисининг фикатив формаси ривож бевосита ташки эсда сақда қолишдан, бевосита ички эсда сақлаб олиб қолиш линияси бўйлаб боради.

Ушбу фарзнинг (гипотеза) тўғрилигини тасдиқловчи тажрибада 1200 нафар синалувчилар катнашган бўлиб, улар 4-7 ёшлар, 1-6 синф ўқувчилар ва катталар эди. Улар учун ўз тажрибалари ички элементларини эсда сақлаб олиб қолиш материали сифатида жалб этиш мумкин эмас.

Каттароқ ёшдаги синалувчиларда ташқи кўмаксиз эсда сақлаб қолиш самараси бир мунча ортади, яъни катталар учун хос бўлган билвосита эсда сақлаш асосида материалнинг бир қисмини ташқи белгилар асосида эсда сақлаб қолса, қолган қисмини ички белгилар асосида эсда сақлаб қолади.

Ушбу тажриба шуни кўрсатадики, тафаккур фаолиятини таъминловчи ахборотни тўплаш, қайта ишлаш ва сақлаш механизмлари ўқитиши босқичларида бир хил эмас. Юқорида баён этилганларди чет тилларни ўрганиш билан боғлаш мумкин.

Анчадан буён маълумки, кичкина бола ҳали ақлий фаолияти яхши ривожланмаган бўлсада, нафақат она тилини, шунингдек чет тилини ҳам енгил ўзлаштирадилар. Ўсмир учун тилни ўрганиш машаққатли меҳнатга айланади.

Ақлий фаолиятининг ўсиб боришига қарамасдан ёш улғайши билан тилни ўзлаштириши мураккаблиги орта борада.

Маълумки чет элларда узоқ яшаган катта ёшдагалар кўпинча катта қийинчилик билан чет тилини ўзлаштирадилар. Чет тилларни ўзлаштиридаги ёш болалар қобилияти шундан далолат берадики айна ҳолда чет тилини ўзлаштириши жараёни соф интеллектуал ҳол эмас: болаларнинг ақлий фаолияти ҳали етарли ривожланмаган, демак чет тилини ўзлаштириши бошқа нарсага боғлиқ. Ушбу масалани ҳал этиши учун, нафақат физиология ва психология соҳадагилари изланишларини ҳисобга олиш зарур.

Шунингдек бунда биологик фанлар натижалари, хусусан экология деган фан кўрсаткичларини ёрдам бериши мумкин. Америкалик олимлар фанининг баъзи маълумотларни ҳал этишда, хусусан она тили ва чет тилларни ўзлаштиришда қўллашга интилоқдалар.

Илмий маълумотлардан қуйидаги хулоса келиш мумки, мактабда чет тили ўқитишининг турли босқичларида бирхил методикани қўллаш асло мумкин эмас. Ўқитувчи тубдан ҳархил бўлган ўқувчилар билан иштутади, улар тилни ўзлаштиришида турли механизмларга эга. Уни турли хил методик вазифалари енгизишга тўғри келади.

Мактабдаги чет тилини ўқишини босқичларининг ҳар қайсисидаги методик ёндашишлар хусусиятини нимадан иборат деган саволга қуйидаги жавоб бериш мумкин деб ҳисоблаймиз:

Мактабдаги ўқитиш босқичларининг ҳар қайсисидаги методик ёндашиш хусусиятини ҳал этиш учун, психология, физиология ва биология фанлари маълумотларидан ташқари бошқа бир қатор ҳолатларини ҳисобга олиш зарур. 1) Республикамиз мактабларидаги умумий ўқитишнинг йўналиши. 2) Чет тиллари юзасидан дастур талаблари. Мактабнинг асосий вазифаси – бу мактаб ўқувчисини ҳар тамонлама тарбиялаб ўстириш ва уни бўлғуси фаолиятига тайёрлаш, демак барча ўқув дастурларида ўз аксини топган ўқувчининг интенсив (тез) ўсишини таъмин этиш йўли. Шу билан чет тилида билим асосларини ўзлаштириш дастур талаблари ҳам ва билим ҳамда кўникмаларни ҳосил қилиш орқали тил материали билан ҳаракат қилиш, ишлаш воситаси боғланган. Тил материали формаси хусусияти тўғрисидаги изоҳларнинг йўқлиги ушбу материални тушиниб етмасдан машқ қилиш шу нарсага олиб келиши мумкинки, ўқувчида тажриба етишмаслиги туфайли ҳатто ўқитишнинг ўрта босқичида ҳам нотўғри тушунчалар шаклланиши мумкин.

Бу нарсанинг барчаси яна бир марта ўқитиш турли босқичларида бир хил методдан фойдаланиш мумкин эмаслигини тасдиқлайди, қолаверса ўрта ва юқори босқичда материалнинг мазмуни ва формаси ҳамда уларнинг функциялари тўлиқ аниқланиши зарур.

Юқорида айтилганлардан чет тилини турли босқичларида ўқитиш методикаси хусусида қуйидаги хулосага келиш мумкин: ***чет тилини ўқитиш давридан бошлаб, ўқувчи анча мураккаб вазифалари ҳал этишига***

таёрланган бўлади: шу билан бир қатор ўрганишига бўлган ўткир қобилитини йўқотмаган.

Ушбу ёшдаги болаларга берилган намуна бўйича ақлий тақлид этиш қобилияти ривожланганки, бу аналогия бўйича иш олиб бориш ўринли эканлиги кўрсатади.

Лекин намуналарга қараб тақлид этиш грамматик изоҳларсиз ва қоидаларсиз ўзини оқлаб ололмагандек, баён этилган материал, фаолияти воситаси кўрсатилган ўта узун ва қўлиқармалли ҳудди шундай.

Чет тилини ўрганишда ўрта ва катта ёшли ўқувчилар тилни ўзлаштиришда энди кичик мактаб ёшидагидекушбу фанни ўқитиш бошланғич босқичларидек ўткир зехинга моён этмайдилар.

Ўзлаштириш жараёни асосан интеллектуал ҳарактер касб эта бошлайди, синф охирларида ўқувчилар олдин ўзлаштирилган билимлар асосида янги билимлар олади.

Исбот этилганига кўра ўқувчиларни 11 ёшдан кейинги тафаккури янги босқич- формал операциялар босқичига кўчади ва ўқувчилар схемалардан фойдалана биладилар. Материалларни анализ қилиш ва умумлаштира оладилар. Мактаб ўқувчисига ўқув фаолиятини бажариш учун тахминий асослардан фойдаланишни билиши зарур.

Ушбу босқичда тилни ўзлаштиришни асосий йўли – бу П.Я.Гальперин назариясида таклиф этилган ва ишлаб чиқилган тилни онгли ўзлаштириши орқали тушуниб етмаган нарсалар томон бориш йўлидир.

Барча янги ҳодисалар синфда ўқитувчи изоҳи ёрдамида ёки маълумотномани справочниклар билан мустақил ишлаш жараёнида тушунтиралади. Маълум қоида ёки берилган материал билан ишлаш воситаси берилиши зарур.

Ўрта босқичда ўқувчи фақатгина конкрет (аниқ) ўй юритиб қолмасдан, шунингдек абстракт (мавҳум) ўй визуал ёки вербалӣ ситуациялар ёрдамида ўрганиши тил материалларини танлаш ва шакллантириши ҳамда олдиндан

ўзлаштирилган фаолияти воситалари бўйича нутқий наъмуналар тузиши мумкин.

Энди ўқувчилар формал операциялар механизмига эга бўлганлиги учун,ўрганган материал ҳажми доирасида монологик формада ўз фикрларини мантиқий фикр билан баён эта оладиларва тинглаш ҳамда ўқиш жараёнида мазмун боғланишларини осон ўзлатишлари мумкин. Ўсмир болаларга нисбаттан катта ёшдан мактаб ўқувчиларини мантиқий тафаккури анча ривожланган ва улар фанлар (предмет) ҳамда мавҳум тушунчалар системасини эгаллашлари ҳамда умимлаштиришлари мумкин.Шунинг учунуларнингбилимлари учун уларга назарий билимлар зарур.Бутун маълумотлар ўқитувчи томонидан берилиши мумкин ёки ўқувчилар томонидан маълумотнома ёки луғат устида мустақил ишлаш жараёнида ўзлаштирилиши мумкин.

Ўқув юртларида чет тилларни ўқишини жараёнини ташкил қилиш ва уни амалга ошириш зарур. Уни тўғри ташкил қилиши олдимизга қўйилган мақсад, вазифани ҳал қилишда ёрдам беради.

Буни амалга ошириш ўқитувчининг билимига,малака,кўникма, маҳоратига, воситаларнинг борлигига, уларни яхши билиши билан боғлиқдир.

Дастур талабини бажаришда ҳам ўқитиши жараёнини тўғри,ташкил этши етакчи омилдир. Ўқитиш жараёни тушунчаси қамровига ўқитувчи ва ўқувчи фаолияти ҳамда ушбу жараёнининг ташкилий шакллари киради. Таълимшуносликда бу жараён ўқув йили,ўқув чораги,дарс, машғулот номлари билан аталган.

Дарс деганда, ўқув фаолиятининг айрим,бир бўлаги тушунилади. Сўзлашув тилида машғулот,сабоқ деб ҳам юритилади.Машғулот атамаси эса машқ сўзи билан бир ўзаклидир. Машқлар бажариш машғулотини ташкил этади.Чет тили дарси машғулотини машқлар мажмуидан иборатдир. Чет тил ўқув предмети дарсда ва дарсдан ташкари,машғулотларда ўрганилади. Дарс мажбурий машғулот сифатида қонунаняратилган.

Чет тил дарси атамасини эшитганда ва ўрганганда, унинг мақсади, турлари, босқичлари ва дарс режаси кўз ўнгимизда намоён бўлади. Синифда ўқувчилар сони кўп бўлса, иккига бўлиб ўқитилади. Мажбурий курс. 2-босқич орқали амалга оширишлари 1- босқич; 1 – 4 синфлар 2- босқич; қолган барча 5 -9 синфлар.

Ўқувчиларни босқичларга бўлишда қуйидагилар ҳисобга олинади:

1. Ҳар бир босқичнинг хусусияти:
2. Ўқувчиларнинг ёши психологик хусусиятлари:
3. Ўқувчиларнинг ишлаш фаолиятлари:
4. Нутқ фаолиятининг механизмларининг шаклланиши:

Ҳар бир босқичда ишлатиладиган метод, усуллар ҳисобга олинган, чет тили мажбурий курсини ташкил қилиши жараёни қуйидагиларни ўз ичига олади:

1. Тил материалларини ўзлаштириш яъни ёдда сақлаш;
2. Малака кўникмаларини ҳосил қилиш;

Ўқувчи ўрганиш жараёнида:

1. Материални қабул қилади, тушунади.
2. Ёдда сақлашга ҳаракат қилади.
3. Маълумот алмашиш (коммуникация) узун материални оғзаки, ёзма, қўллай олишга ўрганади:

Ўқитувчи эса:

1. Тил материали устида ишлайдигани:
 - а) материални тақдим қилади
 - б) Янги ўтилган материални ўқувчилар тушунганликларининг гувоҳи бўлади.
2. Малака кўникмалар ҳосил қилади:
3. Ўқувчиларнинг талаффуздан грамматикадан ва лексикадан, оғзаки нутқдан ўқишдан, ёзувдан бўлган билимлари ва малака кўникмаларини текширади.

Юқоридагилардан, чет тил ўқув предметининг мажбурий курси методик жиҳатдан турлича даврлаштириб келинганлиги, турли олимлар ва методистлар, шу жумладан Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Ж.Пиаже, И.А.Грузинская, А.А.Миролуобов, Е.И.Пассов, Ж.Жалолов, Ў.Ҳошимовларнинг фикрмулохозаларини ҳисобга олиб чет тил ўқитишини ташкил этишда анъанавий уч босқич; (I– IV, V – IX ва АЛ, КХК) бошланғич, ўрта ва юқори босқичларга бўлинади.

Шу билан бир пайтда, чет тилда нутқ малакаларини ҳосил қилиш давринишартли икки босқичга амалга оширилади деган хулосага келамиз.

1.2. Бошланғич синфларда ўқувчиларнинг чет тили дarsi ва улардагиназораттурлари.

Диалогикнутқни текшириш усуллари, саволларга жавоб қайтариш ва мавзу(ва расм)га оид саволларни бериш, ўқув материалигадоир диалогикнутқ юритиш: ўқувчилар биладиган ҳикоянинг ролларига кириб жуфт нутқ бажариш ўқитишдагиинтерфаол усуллардан ҳисобланади.

Ўқишни текшириш усуллари: овоз чиқариб матндан парча ўқиш; ўқитувчи саволига матндан жавоб топиш; фалон масала ҳақида фикр юритлган жойни матндан топиш; муаллаим фикрини тасдиқловчи ёки рад этувчи гаплар (абзац) ни матндан топиш; график матнларга қўйилган саволларга жавоб қайтариш; матн мазмунига саволлар қўйиш; ўқилган матнга оид режа тузиш; ўқилган матн мазмунини (чет тил ёки она тилда) айтиб бериш.

Нутқ машиқлари бажариш чоғида ўқувчилар эътибори мазмунга қаратилади. Гапириш мобайнида лисоний ҳатоларни тўғрилаш номақбулдир, чунки фикр бўлинади. Ўқитувчи ўз дафтарига ўқувчилар хатосини ёзиб боради, нутқ машиқи тугади дегунча, тегишли саволлар бериб кўради. Мабодо ҳато эътиборсизлик оқибатида юз берган бўлса, ўқувчи тўғрилаб айтганидан маълум бўлади. Зотан ҳатолар кўникма пухта шакилланмаганлигидан бўлса, ўқитувчи тузатади, ўқувчи тақлидан тўғрилаб айтади. Муаян ҳато

кўпчиликка талукли бўлса, шу ёки навбтдаги дарсда уни бартараф қилишга махсус вақт ажратилади.

Назарий тадқиқотлар ва мактаб тажрибаси кўрсатишича, синфда бажариладиган нутқ машқлари жараёнида ўқувчиларни “назоратчи” этиб тайинлаш, яъни ўртоқларини камчиликларини топишни буюриш ғайриметодик тадбир бўлиб чиқади. Гап шундаки, “ҳато ахтариш”га йўллашнинг ўзи одоб – ахлоқга зид иш, қолаверса, ўртоғи гапирганда нутқ мазмунига диққат берилади, “ҳато ови”га шайланса, мазмунни четлаб ўтади, муддао ўзгаради. Улардан ташқари, ҳатони ўта эътибор билан идрок этилса, ўқувчи онгида унинг тамғаланиши муқаррар. Қисқаси, нутқ малакаларининг назорати чоғида эгаланадиган мазмуний марралар аниқланади, очилган оммавий нуқсонлар ўқитувчи назаридан четга қолмаслиги шарт. Ҳар қадамда танбеҳ бериш одам боласини бездиради, гап тасир этмайдиган қилиб қўяди, оқибатда ҳатони (ҳатто жиноятни) писанд қилмасликка олиб келади. Нутқ инсон фаолияти экан, у ҳатосиз бўлмайди (тадбир жоиз бўлса, доно ҳалқимиз “*беайиб (яъни “беҳато” – Ж. Ж.) – парвардигор*” дейди). Демак, *ҳатосиз банда (одам) йўқ*. Методикада шундай қоида борки, ўқитувчи ўқувчилар ҳатолари билан курашмасдан, аввало уларнинг пайдо бўлиши сабабларини қидиради. Хуллас, тил машқларини атайлаб бажариш орқали ҳатолар тузатилади. Бу эса алоҳида вақт ва куч сарфлашни талаб этади.

Назорат турлари. Чет тил ўргатишда ўқувчилар нутқий кўникма ва малакаларни текшириш турлари бизга маълум: *доимий, мавзуй, даврий, якуний назорат*.

Доимий назорат амалиётда кенг тарқалган ва энг самарали, ўқитувчи ҳар куни қўллайдиган, юқорида такидланганидек, тузатув вазифасини ўташга қаратилган назорат туридир. Ҳар дарсда ўргатиш ва назорат қилиш таълимнинг узвий қисмлари тарзида намоён бўлади.

Мавзуй назорат дейилганда, чет тил ўқитишда мавзу ёки дарслик параграфи (машғулотлар мажмуи) ўтиб бўлинганда, уни умумлаштириш,

такрорлаш, мустаҳкамлаш жараёнларида текшириш саналади. Маълумки, чет тил материали (дастлабки бир неча мағулотни ҳисобга олинмаганда) муаян мавзуда методик ташкил қилинади. Бир мавзуга бир ёки бир неча параграф бағишланади. Одатда мавзу текшируви параграфнинг охириги дарсида ўтказилади. Кундалик (доимий) текширув натижаларига қараб, унга оз – кўп вақт сарифланади. Қийинчиликлар йиғилиб қолганда, текшириш машқлари кўпроқ ва улгуриш қоникарли бўлса, камроқ бажарилади.

Даврий назорат қилиш чорак ёки ярим йилга тўғри келади. Ўз – ўзидан маълумки, даврий текширувда ҳажм жиҳатдан кўп материал қамраб олинади. Мазкур назорат синфдаги ўқувчиларнинг умумий улгуриш савясини намоиш этади. Демак, ўқув йилнинг даврлари охирида якун ясалиши учун ушбу текшириш тури қўл келади. Дарсликда даврий назоратга мўлжалланган машқлар берилмаслиги табиий ҳолдир, чунки йўл қўйиладиган ҳато ёки пайдо бўладиган қийинчиликлар кундалик дарс машқларида ҳисобга олинади холос. Бинобарин, даврий текширув машқларини ўқитувчи тайёрлайди ва ўтказди. Бунинг учун ўтган давр ичида ёки ҳозиргача ўрганилган барча тил материали орасидан пухта ўзлаштирилмаганлари такрорлашга берилади, кейинги дарсда назорат ўтказилади. Шундай қилинганда, хатонинг олди олинади.

Якуний назорат ўтказиш одатда ўқув йили охирига тўғри келади. Якуний текшириш турли шаклда, жумладан ***имтиҳон (жорий ёки битириш имтиҳони)*** тарзида ўтказилади. Қоидага биноан якуний назорат мазмуни ва шакли маълум ҳужжатга кўра ва Халқ таълими вазирлиги тайёрлаган материал асосида ўтказилади.

Назоратбилетига нутқ фаолияти турлари (гапириш, тинглаб тушуниш, ўқиш малакалари) бўйича саволлар киритилади.

“Чет тил ўқитиш” атамаси чет тилда нутқни ўргатиш маъносини билдиради. Тил деганда муаян жамоа онгида ўрин олган белгилар воситалари ва уларнинг қўланилиши тушунтирилади. Тил воситалари ёрдамида фикирни баён этиш бир мунча қийин кечади.

Чункиушбу жараёнда бир йўла икки хил нутқий дастурни бажаришга тўғри келади: бири таффакурга оид иккинчиси тил бирликларини қўллашдир.

Ундан ташқари диолог (жуфт нутқ) ва монолог (якка нутқ) хусусиятларида кескин тафовутлар сезилади. Ўқувчининг ҳаракати лексика, грамматика ва талаффузни эгаллашга йўналтирилади. Якканутукда мураккаб синтактик валелексик шакллар ишлатилади. Улар кўпинча ёзма нутқ материалига яхши туради. Жуфтнутукда қискартирилган бирликлар тилнинг барча ходисаларга тааллуқли бўлади.

Бу нутукнинг эркинлигидан даломат беради. Жуфтнутукнинг асосини турли репликалар ташкил этади. Репликалар гапиришига ундовчи ва жавоб жумлаларидан иборат бўлади. Репликалар бирикувидан диалогик бирлик ҳосил қилинади.

Жуфтнутукнинг асосий хусусиятлари куйидагилардан иборат;

1). Ажралмас икки реплика (диалогик бирлик)нинг нутқий вазиятга мос келиши;

2). Жуфтнутук – фақат савол – жавоб эмас, балки турли репликаларнинг алмашиши натижасидир.

3). Диалогик бирликда эллипс ва қисқартмаларининг ўз ўрнида қўлланилиши.

4). Суҳбатдошнинг репликаси шеригиники билан бевосита боғланиши.

Ундов репликани аввал тушуниб, сўнгга жавоб репликаси айтилади.

Жуфтнутукда икки ва ундан ортиқ шериклар тингловчи ёки гапирувчи сифатида навбатма – навбат ахборат алмашадилар.

Жуфтнутукни олдиндан таёрлаш имконияти йўқ.. Нутқ жараёнида турли – туман фикрлар алмашинада. Якканутук ҳам ўзига ҳос белгилар билан фарқланади:

1). нисбатан узликсиз давом этади, бирдан ортиқ жумла айтилади, фикр боғланган ҳолда баён қилинади.

2). Мазмунан изчиллик кузатилади, ифодаланадиган ғоялар, таянч жумлалар воситасида аста – секин ривожлантириб борилади.

3). Фикр – мулоҳазанинг маълум даражада тугалланганлиги нутқ намуналарида ифодаланади.

Якканутқ бир киши нутқбўлиб, кетма – кет келадиган жумлалар мантиқан боғланади, нутқ оҳангги ва мазмуни жиҳатидан қўйилган мақсад сари йўналтирилади.

Якканутқ операциялари тушунчаси қуйидагилардан иборат:

1). Нима ҳақида гапириши аниқланади (масалан: предметлар тасвири, нарсанинг номи, ранги, турган жойи, кабилар гапирилади), предметга муносабат билдириш – ёқиш ёки ёқмаслиги, яхши, ёмонлиги, синф, мактаб, уй ҳақида гапириш, ўқилган ёки тингланган матн мазмунини гапириши, расмни тасвирлаб бериш.

2). Ўзлаштирилган тил ходисаларининг хотирадан кераклисини танлаб ишлатишига ҳаракат қилинади.

3). Мўлжалга кўра (нутқ) фикрни ташқи нутқда айтиш.

Ўқувчи тинглаб – тушуниш жараёнида қуйидагилар ўргатилади;

Сўз ва сўз бирикмаларининг шаклини ва грамматик структураларини фарқлаб олиш, жумлани тинглаб, олдиндан фаҳмлаб олиш, эшитиш хотираси ҳажмини ўстириш, ўрганилган тил материални турли бирикмаларда тушуна олиш, техникавий воситаларга ёзилган нутқни тушуниши, бир марта айтилган фикрни фаҳмлаш.

Турли таълим босқичларида мазкур ишларнинг ўрни ва бажариши хусусияти ҳар – хил тартибда бўлади. Ундан ташқари эркак ва аёл овозини эшитиш, ёш ва қарилар нутқини тинглаш, сўзловчини кўриб ва кўрмасдан тинглаш, кабиларни амалга қўллаш тавсия этилади.

Тинглаб – тушунишни ўргатиш бўйича турли йўналишлар амалиётда қўлланиб тил материални, кейин нутқ фаолиятини ўргатишдир. Бу методик ғояга биноан сўз, сўз бирикмаси, гапларни билиб олишини машқ қилиб, сўнгра ўқувчилар диққати ўрганилган материалнинг мазмун тамонига тортилади.

Ушбу йўл билан тинглаб –тушунишга ўргатишсамараси пастбўлади, унда ортиқча вақт сарфланади,шунинг учун ортиқча вақт сарфланади,шунинг учун уни энг макбул методик усул деб топилмайди.

Ўқитувчилар қўллайдиган иккинчи йўналишга кўра, тинглаб – тушуниш нутқ малакаларини шакиллантириш билан бевосита боғлиқ ҳолда олиб берилади.

Гапириши,ўқиш ва ёзувни ўргатиш жараёнида ўқувчилар тинглаб – тушуниши билан бир пайтда тил материални ўргатишга ҳам эътибор бериб борилади. Ушбу методик усул самаралироқдир.

Маълумки, гапириши ва тинглаб тушуниши жараёни узвий боғланган тамонларидир.Уларда ишлатиладиган лексик ва грамматик ҳодислар умумийдир.

Ўқишга ўргатиш жараёнида эса қўйидагиларга эътибор берилмоғи лозим:

1) Ўқишга ўргатишни нутқ фаолияти ва туруни ўргатиши деб қаралиши лозим. Ушбу қондани инобатга олиб иш юритганда, тўғри йўлланма берилади.

Ўқувчиларга матинни ўқиб, ахборот олишни машқ қилдириш бирламчи якуний мақсад амалга тадбиқ этилиши керак. Бунга нутқий амалларни бажариш билангина эришилади.

2) Ўқишбилим жараёни сифатида ташкил этилади.

Фақат амалий фаолияти кўрсатиш билан чегараланмасдан,матн ўқувчи билишга, янги маълумот ўрганишга ҳам ҳаракати қилади. Ахборот олиш – билиш фаолиятини юритишдир.

3) Ўқиш мобайнида тил тажрибасининг имкон борица ишга туширилиши талаб этилади.

4) Тил структурасидан етарлича хабардор бўлишини тақозо этади.

5) Ўқишга ўргатиш чоғида рецептивдан ташқари репродуктив нутқ билан ҳам шуғилланиши назарда тутилади.

Тилшунослик тадқиқотларига биноан график тизимдаги белгилар турли информатив вазифаларни ўтайди. Графемаларнинг сифати жиҳатидан қуйидаги тоифалари бор:

- 1). Сегментга оид графема (ҳарф бирикмаси)
- 2). Морфемали графема (ўзак, қўшимча, олд қўшимча, флексия)
- 3). Чегарадаги графема (сўзини бирикиши оралиғида).
- 4). Суперсегмент графема (тиниш белгилари кабилар)

Товуш – ҳарф муносабатига эътибор қаратсак, инглиз, испан, немис, француз, тиллари, товуш ҳарф боғланиши ўқувчилар она тилидагидан фарқ қилиш ҳолларига дуч келамиз:

1). Товуш билан ҳарф миқдорининг мос келмаслиги (чет тилида бир товушга иккита, учта ҳарф тўғри келади).

2). Ҳарифнинг турлича ўқилишига чет тилдаги ундан (масалан с ўрнига қараб ҳар – хил товушни ифодалайди).

3). Ҳарфларнинг бир нечаси битта товушни ифодалаши (масалан =к= товушни с,к,д, ҳарфлари орқали ифодалашини белгилаши).

4). Баъзи ҳарфлари француз тилида ўқилмайди (масалан, “h”)

Товуш – ҳарф муносабати юзасидан вужудга келадиган қийинчиликлар олдини олиш учун, ўзига хос машқлар бажариши тавсия этилади. Хусниҳатни ўрганишида ўқувчилар она тилидаги тажрибаларидан самарали фойдаланишади мумкин. Тажрибадан маълумки, мактаб ўқувчилари нутқ фаолиятининг тўрттала асосий турини ўрганадилар.

Таълимнинг дастлабки босқичида оғзаки нутқнинг илгарлашиш тамойилига мувофиқ иш тутилади. Лексик ёки грамматик бирлик олдин оғзаки, сўнг ёзма ўзлаштирилади.

Таълим босқичи ва тамойилларига биноан умумтаълимий мактаб шил минимусига кирган барча ҳодисалар нутқ фаолияти турларида қуйидаги шаройитларда ўргатилади;

1). Гапиришда иштирок этадиган тил материали, бошқа барча нутқ фаолияти турларида ҳам ўрганилади.

Улар актив лексика ва грамматика номи билан юритиладиган тил материаларидир.

II. Тинглаб тушунишида ўзлаштирилладиган тил материали олти тоифага бўлинади;

1. Ўрганилаётган тил материали бошқа нутқ фаолияти турларида иштирок этмайди. Гапиришидан кейинроқ ишлатилади, ёзув ва ўқишда яна ҳам кейинроқ, бироқ шу ўқув йилида ўрганилади.

2. Тинглаб тушуниши учун берилган тил материал гапиришида ҳам айтилади, ёзув ва ўқишда кейинги дарсларда қўлланилади.

3. Тинглаб тушунишида ва гапиришида қўлландиган бирлик, ёзув ва ўқишда бир неча синфдан кейин иштирок этади.

4. Тинглаб тушунишда ўзлаштирилган бирлик, шу дарснинг ўзида гапириши материали ҳисобланиб, кейинги ўқув йилида ёзилади ва ўқилади.

5. Тинглаб тушунишда ўтилган материал чет тил ўқитиши мактаб курсида бошқа нутқ фаолияти турларига киритилмайди.

6. Аудиотекстда учрайдиган материал шу дарснинг ўзига (биринчи ўқув йилидан ташқари) қолган учала нутқ фаолияти турида ҳам ишлатилади.

Ўқишда ўрганиладиган тил материали олти тоифани ташкил қилади:

1. Репродуктив нутққа умуман киритилмайди (тинглаб тушунишда қўлланилади)

2. Ўқишдан бошқа бирорта нутқ фаолияти турига киритилмайди (ўқувчилар луғат бойлигига кирмайдиган “новакабуляр –вокабулярдан ташқари лексика”).

3. График текстдаги мазмуни шакиллантириши учун зарур сўзлар, кейинги дарсларда янги сўз сифатида яна қайтадан ўрганилади.

4. Тақлид йўли билан ўрганиладиган шеър ва ашуланинг оғзаки нутқи, ёки ёзувга киритилмайди.

5. Ўқиш техникаси машқларга кирган янги сўзлар, нутқ фаолияти турларида қўлландиган махсус янги материал сифатида ўргатилади.

6. Ўқишдан кейин тинглаш ва гапиришда машқ қилинадиган сўзлар ёзувда машқ қилинмайди.

Ёзма фикр баён этиши учун алоҳида тил материали берилмайди, чунки, ёзув чет тил ўқитиш мақсади эмас, у таълим воситасидир. Оғзаки нутқда ўрганиладиган тил бирликларининг бир қисмигина ёзувда машқ қилинади.

Хулоса қилиб айтганда, тил материали нутқ фаолияти турларида чегараланиб ишлатилишдан ташқари ҳар бир тил бирлигининг қўлланиши, маъноси ва шакли, ҳатто шаклнинг товуш ва график томонлари ҳам ажратилган ҳолда, турли дарсларда ўзлаштирилиши мумкин.

Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларни чет тил дарсини ташкил қилишда психологик асослари. Нутқнинг қатор хусусиятлар борасида куйидагиларни баён этиш лозимдир. Гапириш жараён бўлганлигидан, энг аввало, унда фикр баён этишга мойиллик кўзгаташланади. Гапириш майли ички ва ташқи турткилар заминидан пайдо бўлади. Шу мақсадда ўқув нутқий вазиятларини танлаш ва яратишининг аҳамияти каттадир. Ўқув нутқий вазият одатда табиий ва сунъий бўлади. Ўқув нутқий вазият яратган чоғида визуал ва вербал таянчлар қўл келади.

Амалдаги ўқув нутқий вазият (яратиш чоғида) нутқ мавзуси доирасида ва мавзуларо ҳолда мавзуга деярли боғланмаган бўлиши мумкин. Ўқув нутқий вазиятни ўқувчиларга тавсия этишни турлича йўллари мавжуд;

Сўз билан тасвирлаб бериш (вербал вазияти), кўрсатмали воситани намойиш этиш (визуал вазият), матнни теъатрлаштирилган вазиятга айлантириш (инценировка қилиш) ва табиий ҳолатни қўллаш (реал вазият).

Нутқ доимо тинловчига қаратилади, аудиторияга мўлжалланади. Ким биландир фикирлашиш, кимгадир нималарнидир исботлаш, уларни ишонтириш, улардан илтимос қилиш кабилар гапириш чоғида амалга оширилади.

Нутқ ҳамиша вазиятга боғлиқ бўлади. Гапираётганда ўқув нутқий вазиятни акс эттиришга интилиш, уни тасаввур этиб фикр айтиш, мактаб

ҳаётида қабул қилинган анъаналардандир. Вазиятга боғлиқлик оғзаки нутқнинг билдириш, ўз ҳис – туйғуларини ифодалаш, яна бир белги ҳисобланади.

Нутқ мазмуни гапирувчининг ҳолати фикр – мулоҳозаси, ҳаётини тарзи қабилаарга мос тушиши керак. Гапиришга қўйиладиган талабларнинг миқдори ва сифати кўрсаткичлари ўқув дастурида келтирилади.

Унда ўқувчининг ҳар бир синфдамавзу ва вазиятлар бўйича нечтадан репликаолиши кўрсатилади.

1. Гапириши учун, аввало муайян шарт – шароит яратилади;
2. Гапиришига ундаш мақсадида ўқитувчининг мавзу ёки ўқув нутқий вазият таклиф этиши;
3. Ўқувчининг нимани гапиришига оид нутқ объектига эга бўлиши;
4. Фикрлаш ва фахмлашга оид нутқ объектига ўқувчи муносабатини шакиллантириш;
5. Фикрни изҳор этишдан кўзланадиган мақсади аниқлаш;
6. Фикр ва ҳис – туйғуларни ифодалаш воситасининг шакилланганлиги.

Хуллас гапиришда мойиллик тинловчига мўлжалланганлик, вазияти ва ҳис – туйғуни ифодаловчи хусусиятлар намоён бўлади. Нутқ механизм эшитиши хотираси механизми билан чамбарчас боғлиқдир.

Идрок қилиш чоғида нутқий парчани ёдда сақлаш аудиотекстни тушина олиш имконини яратади. Ичида гапирш механизми фаолиятига кўра аудиотекстни идрок этиш пайтида нутқ ҳаракатанализаториниқўллайдди.

Олдиндан фахмлаш механизми ишга тушганда аудиотекстнинг тузилиши (жумлалар ёки сўзлар ҳажми)ни ёки унинг мазмунини олдиндан билиб олиш имконияти яратилади. Мия фаолиятининг аналитик – синтетик амалга асосида ва бошқа имкониятлар доирасида англаш, яъни мантиқан тушуниши рўйберади. Мазкур механизмларни шакл топтириш оқибатида ўқувчиларнинг тинглаб тушуниш малакаси ҳосил қилинади

Тинглаб – тушуниш малакаси чет тилида зарурий машқларни бажариш туфайлигина шаклланади ва ривожланади. Рецептив нутқ фаолияти

хисобланган ўқишни ўргатишидаги таълимий вазифалардан бири учун психофизиологик механизмларини шакллантиришдир.

Тинглашга оид фикр – мулохазалар ўқишга ҳам маълум даражада таалукли, чунки иккаласи ҳам рецепциядир.

Шуниси борки, бир хил механизми тинглаш ва ўқишда фаркли қўлланади, чунки нутқ, кўриш (графиктекст) ёки эшитиш (аудиотекст) орқали идрок этилади. Олдиндан фаҳмлаш механизми ўқишда энг муҳими саналади. Бунда структурани олдиндан фаҳмлаш назарда тутилади.

Ўқишда амал қилинадиган таълимий фаҳмлаш механизми ҳам катта ўрин тутади. Чунки хотирада язши сақланмаган ёки биринчи марта учраётган луғатнинг маъносини билиши керак бўлади.

Рухшиносликдан фаолият назарияси бўйича ёзув, фикрни шакллантириши ва ифодалаш усулидир. Бунда тил белгилари қўлланади.

Ёзув рухшунослар таъбирича, алфавитдаги тўғри тасвирни (харфий тимсолни) тушириш, яъни маъносини, унинг товуш, график (харфий) ва ҳаракат тимсоллари билан фикран боғлаб товуш ва товуш бирикмаларини ҳарф ва ҳарф бирикмаларига “ўтказиш” демакдир.

Иккинчидан сўз ва сўз бирикмаси, тиниш белгиларни тўғри имло асосида ёзиш керак.

Учинчидан ёзма шаклда фикр изҳор қила олиш керак.

Демак ёзувни ўргатишда товуш, ҳарф, бўғин, сўз, сўз бирикмаси, гап, абзац ва ёзма ахборот устида иш олиб борилади. Ёзув мураккаб психофизиологик фаолияти бўлиб, унда нутқанализаторларининг ҳаммаси иштирок этади.

Тил ўрганишда қийин фаолияти бўлганлиги сабаби, унинг психологик асослари мавжуд. Илмий манбаларда чет тил ўқитишининг икки хил тамойили ишлаб чиқилган. Психологик асослар: **вербализация** ва **корреляция** номларини олган. Чет тил ўқитишининг тамойиллардан вербализациянинг маъно доирасига қуйдагилар киради:

Ўзга тилга амалда фақат оғзаки нутқ орқали ўрганилади, яъни оғзаки нутқ таълим мақсади бўлсагина бегона тилини ўзлаштиришга йўл очилади. Шундай қилиб, нутқ ўргатишини тақозо этади.

Психологик тамойилининг иккинчиси корреляциялар. Корреляция тамойилида чет тил материали (лексика, грамматикава, талаффуз)нинг муайян чегараси аниқланади, нутқ малакасини ҳосил қилиш учун, мўлжалланган тил бирикмалари мажмуаси шаклланади.

Ёзувда маъно, товуш тимсоли ҳисобланади. Маълумки маъно ва товуш тимсоли гапиришда амал қилади, ёзувда уларга ҳарфий тимсол қўшилади.

Келтирилган илмий мулҳозаларга асосланиб, аввал оғзаки, кейин ёзма нутқ ўргатилади, ёзувда график текст яратилади.

II. Умумий ўрта таълим мактабларининг немис тили дарсларида ўқиш ва гапириш кўникмаларини ривожлантириш.

2.1. Ўқувчилар билимини назорат қилиш шакллари

Гапиришни назорат қилиш шакллари: оғзаки фикр баён этиш малакалари оғзаки шаклда текширилади. Унда ўқувчининг чет тилда фикр билдиришга ҳаракати (ўз – ўзидан гапириб кетиши), нутқда қўлланмиш материалнинг ўзлаштирилган даражаси (гапириш тезлиги), тўхтаб /тўхтамай гапириши, нутқ вазиятига мувофиқ/нормувофиқ фикр баён этиши кабилар назорат қилинади. Нутқ мазмунини қисман ёзма шаклда текшириш ҳам мумкин. Баъзи методистлар гапириш малакаларини текшириш учун ёзма машқлар беришга қарши чиқадиладар. Бу илмий фикрга тўлиқ қўшилиб бўлмайди, чунки одатда ёзма ишлар оғзаки ўрганилган тил материали заминидан ажратилади.

Демак, гапириш малакасини ўстиришга кўмаклашувчи ёзма машқ, ушбу малакани текширишга ҳам жалб этилиши табиийдир. Оғзаки фикр баён қилинаётганда йўл қўйладиган хато ва камчиликларни рўйхатга олиш анча мушкул ишдир. Бинобарин, ишни осонлаштириш мақсадида техник воситалар ёрдамида ўқувчи нутқни ёзиб олиши мумкин.

Гапириш малакаларини яқка, ялпи, шунингдек гуруҳий текшириш жорий этилган. Ёппасига оғзаки текшириш доимий назорат чоғида қулайлик туғдиради. Ёппасига текшириш ўқитувчи раҳбарлигида ўтади ва синф ёки гуруҳнинг умумий улгуришини аниқлашда маъқул келади. Гуруҳий назорат ёппасига текширишнинг бир кўриниши сифатида ифода қилинади.

Ҳар қайси ўқувчининг яққанутқни эгаллаш даражасини билиш мақсадида яқка текширув ўтказилади: таянч тушунчалар (мавзу, расм) асосида гапириш, матн бўйича гапириш, саволларга жавоб бериш ва ҳ. к. з. Яққанутқда ёлғиз текшириш қулай иш шакли бўлиб, синфдаги бошқа ўқувчилар бекор қолиб кетмасликларининг олдини олиш мақсадида ёппасига ишлаш\текшириш тавсия қилинади.

Қайд этилган текширув шакиллариининг барчаси бир тилда, яъни ўрганилаётган чет тилида олиб борилади.

Тинглаб тушуниш малакаларини текширилганда бир хил (чет тил)да ва икки тил (она тили ва чет тил)да оғзаки ва ёзма машқлар бажарилади. Назорат мақсадига кўра она тилининг иштироки ҳам тақиқланмайди, масалан, тингланган материални тушуниш тўлиқ, аниқ, чуқур бўлиши талаб этилса, аудиотекстнинг айрим жойлари таржима қилинади. Аудиотекст катта ҳажмда ва ундаги ахборот мураккаб бўлган тақдирда ҳам она тили ёрдамга чақирилади. Акс ҳолда, яъни умумий мазмунига фаҳмланиши, юзакироқ тушунилиши кўзда тутилганда ёки кичик ҳажмли содда ахборот берувчи аудиотекст тингланганда, назорат шакли бир тилли (фақат чет тилнинг ўзидагина) бўлади.

Бир тилли текширувда аудиотекст юзасидан ўқитувчи саволига жавоб қайтариш (якка ёки ёппасига), тингланган мазмунни айтиб бериш, ўз сўзи билан гапириб бериш сингари нутқий вазифалар бажарилади. Якканутқ ёки жуфт нутқни механик ёзувда тушунганликни текшириш учун аудитив техника воситалари (компютер, видеоматериал, магнитофон тасмаси, грампластинкалар) дан фойдаланилади. Тинглаб тушуниш малакалари даврий ва якуний назоратда ёппасига ёзма шаклда ҳам текширилиши мумкин.

Ўқиш малакаларини текширилганда, бир тилда (чет тилда) якканутқ ва жуфтноутқ ҳамда овоз чиқариб ўқиш йўли билан, икки тилда (таржима ёрдамида) иш кўрилади. Оғзаки нутқ, кўриниб турибдики, текшириш (ҳамда ўргатиш) воситаси вазифасида келяпти. Ушбу назорат якка ва ёппасига бажарилиши мумкин. Ифодали ўқиш ҳам оғзаки текшириш шаклига кирапти.

Ўқилган матн ёки парчанинг мазмунини ёзма таржима қилиш ҳам рухсат этилади. Бошланғич синфда бир тилда ёппасига оғзаки текширув машқлари маъқулроқ саналади, ўрта босқичда матннинг мураккаб қисмларини ёппасига она тилига ёзма ўқириш ҳам тавсия этилади, юқори босқичда матннинг у ер – бу ерни танлаб оғзаки таржима қилиш, мураккаб жойларини ёзма таржима

қилиш, савол бериш, саволларга жавоб қайтариш, матн мазмунини гапириб бериш машқлари тавсия қилинади.

Ёзувни нутқ фаолияти тури ва малака сифатида назорат қилишга келганда шуни айтиш керакки, турли ёзма ишларда ўқувчиларнинг ёзма фикр баён этиш даражалари аён бўлади. Ёппасига ёзма машқ бажариш билан текширув ўтказилади. Диктант ва кўчириш чоғида доимо мазмунга эътибор қилинади, лексик – грамматик кўникма ҳам назарга олинади, имло эса улардан кейинги, навбатдаги масала, деб қаралади. Дастур талабига кўра ёзув таълим воситаси эканлиги маълум.

Нутқ фаолияти турлари бўйча кўникма ва малакаларни текширганда, кўпчилик методистлар ва илғор ўқитувчилар фикрича, бирламчи масала – нутқий ахборотдир, яъни эътибор мазмунга қаратилади. Техникавий ва лексик – грамматик кўникмалардаги нуқсонларнинг нутқ мулоқотида халакит бериш \ бермаслиги инобатга олинади. Техникавий ва тил материалига оид кўникмалар бевосита эмас, балки билвосита, яъни нутқий малакалар таркибида текширилади.

Тест ўтказиш. Анъанавий текшириш шакиллари билан бир қаторда тест (инглизча “текшириш”, “синов” маъносини англатади) йўли билан ҳам чет тилни ўзлаштириш назорат қилиб борилади. Тест методикаси лексик ва грамматик кўникмаларни текширишда алоҳида аҳамият касб этади. Чет мамлакатлардасдан ҳар тарафлама фойдаланишади.

Ўқувчи билимини (кўникмасини) миқдор жиҳатидан ўлчаш (текшириш)га мўлжалланган қисқа муддатли тест шаклидаги назорат ҳар хил бўлиши мумкин. Тестнинг танлов ва жавобини эркин тузиш шакиллари мавжуд. Танлов тести иккитадан ёки кўпдан бирини танлаб жавоб бериш тарзида намоён бўлади. Иккитадан бирини танлов тестида тайёр ҳолдаги бирдан ортиқ (икки, уч, тўрт...) жавобнинг “тўғри – нотўғри” шакли танлаб олинади.

Масалан: мазмунан тўғри гапни танлаб айтинг:

1. Goethe ist ein berühmter Dichter und Schriftsteller.

2. Friderich Schiller war ein berühmter Historiker.

3.Heine ist ein Philosoph.

Тавсия этилган сўз ёки гаплардан маъқулитанланади:

Goethe ist ein berühmter Dichter und Schriftsteller.

2. Берилган жумла ёки сўзлардан бири, мазмунан тўғриси, танланади: Angela

1.Merkel ist Bundeskanzlerin.

2.Thomas Mann war ein Historiker.

3. Joachim Gauck ist ein berühmter Dichter.

Аралаш саволларга келтирилган жавоблардан тўғрисини танлаш.

Кўриниб турибдики, танлаш учун мўлжалланган материал таркибига “чалғитувчи жавоблар” ҳам киритилади.

Мактабда “чалғитувчи” материални ўз ичига оладиган тестлардан айримлари қўлланади. Улар нафақат текширув ва, шунингдек, таълимий вазифаларни ҳам бажаради. Ривожланган малакатларнинг таълим системасида тест методикаси ҳам амалий, ҳам назарий пухта ишланган.

Мактабда ўқитиладиган ҳамма предметларини шатрли равишда қуйидагича таснифлаш мумкин; фан асосларидан сабоқ берадиган ўқув предметлари (масалан; химия, биология, физика, тарих, она тили): тарбия бершга қаратилган ўқув предметлари: (расм мусиқа); амалий фаолиятни ўргатадиган ўқув предметлари: (жисмоний тарбия, меҳнат таълими); тил ўқув предметлари; (она тили, иккинчи тил, чет тили)

Фан асосларини ўргатувчи предметларда ўқувчиларга асосан ушбу соҳага оид билимлар баён этилади. Тарбиявий йўналишида предметлар ўқувчиларда нафосат вағўзалликни таркиб топтиради. Фаолиятни ўргатиш предметлари жисмоний чиниқиш, меҳнат қилиш кўникма ва малакаларни шакллантиришга хизмат қилади. Лингвотаълимшунослик бўлиши она тили, иккинчи тилда ва чет тил предметларини таҳлил этганда, улар предметларини таҳлил этганда, улар орасида муштараклик ва кескин тафовут борлиги намоён бўлади.

Тиллар орасидаги умумийлик шундан иборатки, ҳар ўқувчи нутқ фаолияти билан машғул бўлади. Ушбу тилларда шаклланган нутқ, кўникма ва

малакалар туфайли бошқа фанлар ва соҳаларга оид билим (ахборот)лар ўзлаштирилади. Академик Л.В.Шерба сўзи билан айтганда тил ўқув предметлари мулоқот (коммуникатив) вазифани бажаради².

Чет тилда мулоқот, амалий қўлланиши етакчи функция бажаради, таълим ва тарбия вазифалари унга боғлиқ ҳолда рўёбга чиқади.

Чунки она тилини ўқувчи мактабгача амалий эгаллайди.

Энди она тилида ёзув ва ўқиш малакалари шаклланади ҳамда оғзаки нутқ малакалари такомиллаштирилади. Иккинчи тилда ҳам амалий малакалар аввал қисман (ёки етарли) ҳосил қилинади, назарий билимлар албатта она тилидан қамроқ ҳажмда баён этилади. Чет тил ўргатишда эса ҳар бир иш бошидан бошланади, коммуникация бутунлай янги лисоний системаси шакиллантирилади.

Таълим беришга мўлжалланган қоидалар амалий кўникмалар ва малакаларни эгаллашни тезлатиш ва енгиллатиш мақсадларига йўналтирилади. Амалий мақсаднинг рўёбига чиқиши бевосита таълим тарбияга ўз таъсирини ўтказади, яъни ўқув жараёнида нутқий амалиёт (коммуникация) бирламчи вазифага айланади.

Чет тил ўқитиш мақсадлари ўқувчининг атрофитаги ривожланиш доираси билан чегараланган. Ҳар қандай фанни ўргатишда, шу жумладан чет тили ўргатишида ҳам ўқитувчи учун йўл – йўриқлар бўлиб, дидактик ёки педагогик тамойиллар хизматқилади.

Чет тил ўқитиши метод ва тамойиллари таълимшуносликка асосланиб яратилади. Педагоглар таклиф этган қоидалар ва қарашлар дидактик (таълимий) тамойиллар мақомида умумлаштирилади, ва илмий асосланади.

Ўқитиш тажрибасидан келиб чиқадиган ва турли даврлар синовидан муваффақиятли ўтган дидактик тамойиллар тизимияратилди. Уларнинг номланиши ва моҳиятида тафовутлар борлигига қарамай, ҳозирги замон

² Л.В.Шерба “Преподавание иностранных языков в средней школе”, Общие вопросы 1. методики 2 – е изд. М. Высшая школа, 1974 г.

таълимшунослигида мустаҳкам ўрин эгалаган қуйидаги дидактик тамойиллар аксарият педагог ва методисларга маъқулдир.

Уларқуйидагилардир;*тарбиявий таълим,онглик,фаоллик кўргазмалилик (изчили), индивидуал ёндашиш,билимларни пухта ўзлаштириш ўқувчи кучига мослик* кабилар.

Тарбиявий таълим тамойили ўсиб келаётган авлодни ҳартамонлама камолотга етказиш вазифасини руёбга чиқаришни назарда тутди.

Таълим мазмунига кўра,ўқувчилар чет тили воситасида ўзлаштириладиган ахборот ва чет тил ўрганиш мобойнида оладиган ақлий ва нутқий кўникма ва малакалар – уларнинг тарбиясига бевосита дахлдордир.

Ҳозирги кунда онглилик тамойили чет тил ўргатиш даражаси жараёнида қуйидагича тадбиқ этилади:

-биринчидан,ўқув материалининг туб моҳиятини тушиниб етиш,яъни чет тилдаги жумла ва нутқнинг мазмунини англаш;

-иккинчидан, тил материалини қоидада эмас,балки,нутқ амалиётида онгли қўллай олиш;

*- учунчидан, аввало нутқ ва кейин содда гап тузиш,тил тажрибасига мувофиқлик*каби методик тадбирлар онглилик тамойили доирасига киради.

Фаоллик чет тилдаги нутқда астойдил қатнашиш билан чамбарчас боғлиқ.Фаолликнинг асосий белгилари ҳоҳиш – истак,қизиқиш,фикрни айтиш каби руҳшинослик тушунчаларида намаён бўлади.

Фаоллик *ақлий,ҳиссий ва нутқий* каби уч кўринишдан иборат бўлади.

Нутқий эгаллаш ҳиссий ва ақлий камолот келтиргандагина фаоллик ривожланиб боради. Қийинчиликни енгиш,чет тилидаги нутқда хато қилишдан чўчимаслик,ўқувчи нутқининг унинг шахсий ҳаётига дахлдорлиги,хилма – хил иш тартибларини қўллаш мисол учун *ўқувчи – ўқувчи, ўқитувчи – ўқувчи,ўқитувчи – синф,ўқувчи – синф* каби ўйин ва фаолликни кучайтириш омилларидандир.

Кўргазмалилик икки йирик гуруҳга бўлинади *ташқи (предметга оид)* ва *ички (лисоний)* кўргазмали воситалар. Ташқи кўргазмалилик тасвирида

масалан, предмет,расм,жадвалёки ҳаракат тарзида ва ички кўргазмалик эса тил имкониятларидан келиб чиқадиган кўргазмаликлардир.

Пухта ўзлаштириш тамойили чет тилда ўзига хос талқин этилади.Чет тил бирликларини ўқувчилар хотирасида сақланиши,нутқ фаолиятида улардан хоҳлаганча фойдаланиши пухта ўзлаштиришмашқнинг аҳамияти катта. Якка – якка ёндошиш тамойилини қўллашда ҳарбир ўқувчининг қобилияти ҳисобга олинади.

Ўқитувчи дарсга таёргарлик кўраётганда ўқувчиларнинг ижобий ва салбий томонларини билиши керак,дарс довомида эса ҳар қайси ўқувчининг табиати,нималарга қодирлиги,қизиқишига эътибор бериш керак.

Хулоса қилсобе айтганда дарсни ташкил қилишда лингвистик асосларга асосий эътиборни қаратсагина кичик мактаб ёшида ўқувчиларни чет тил ўргатишда юксак натижаларга эритиши мумкин деган хулосага келамиз.

2.2. 5 – 6 синфларда чет тили ўқитишини ташкил қилиш

а) 5 – 6 синфларда чет тили ўқитишини ташкил қилишда кўргазмаликдан фойдаланиш. Ўқувчиларга чет тили воситаларига чет тил ўргатишда фойдаланиладиган,қўлланиладиган ўқув қуроллари киради.Чет тили ўқишининг турли ўқитиши воситалари мавжуд.Чет тили ўқитувчиари улардан фойдаланиб,ўқувчиларга,тил материалларини ўргатади, тушинтиради,қўникма ва малака ҳосил қилади.Воситаларни қўллаш тез тушунишига,онгли ўзлаштиришига,хотирада сақлашга ёрдам беради.

Ўқитиш воситалари мураккаб ўқитиши тизимининг таркибий қисимидир. Шу сабабли воситаларнинг ўрни муҳим ва аҳамияти каттадир. Методистлардан М.Л.Лаховицкий, Р.В.Рогова, С.Ф.Шатилов, И.Я.Бимлар, чет тилини ўқитилишида материалларнинг қўлланилиши тўғрисида ўз фикрларини билдирганлар.

Кўхна замонлардаёқ ота-боболаримиз фарзандларини ҳисобга ўргатиш чоғида рангли тошлар, ҳайвон суяклари каби нарсалардан фойдаланишгани инсоният тарихидан маълум. Қадимги “ҳисоб ўргатиш” воситаларидан

тортиб то ўқитишнинг техника ихтиро қилингунга қадар минг йилликлардавомида одам боласи таълим олди, ўрганди, тарбияланди.

XX аср техника инқилоби замони дейилади. Чет тилларни ўргатишда ҳам товуш ёзиш асбоблари (фонограф) дан фойдаланиш даври бошланли.

Ҳозирги давр ўқув-тарбия жараёнини техникалаштириш билан тарихий аҳамиятга эгадир. Чет тили ўқитиш воситалари ўқув тарбия жараёнини ташкил этиш манфаати йўлида ишлатиладиган барча ўқув қуролларини ўз ичига олгани сабабли чет тили ўқитувчиси ҳам тегишли ўқув қуроллари билан таъминланган бўлиши керак.

Фаншуносликдаги нарс ва ҳодисаларга системали-структурали ёндашиш нуқтаи назаридан чет тил ўқитиш уч таркибли таълимий тушунчалар:

Ўқитувчи ўқитишнинг ташкилотчиси, ўқитиш воситалари, ўқувчи таълимолувчи. Мазкур дидактик назарияга биноан ўқув воситалари ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги таълимий кўприк бўлиб унда ўқув жараёни ўз ифодасини топади. Чет тили ўқитувчиси ўқувчиларга таълим бериш чоғида ўқув воситаларини тўғри қўллаш йўл-йўриқларини чуқур билишлари талаб этилади. Шунинг учун ҳам ўқитувчидан ўқитиш воситаларининг таълимий таснифига эҳтиёж сезилади.

Чет тил ўқитиш мақсадларининг рўёбга чиқишда фойдаланиладиган воситаларнинг методик таснифи қуйдагича:

1) бажарадиган вазифасига кўра асосий ва қўшимча (ёрдамчи) ўқув қуроллари турлари:

2) кимга мўлжалланганлигига қараб ўқитувчи ёки ўқувчилар қўллайдиган ўқув қуроллари:

3) ахборот келадиган йўл (анализаторга) нисбатан эшитиш, кўриш эшитиб кўриш:

4) техника иштирокини ҳисобга олиб анъанавий (нотехник) ва замонавий (техник) аталадиган қуроллар:

5)ишлаб чиқариши нуктаи назариядан оммавий ва маҳаллий ўқув куруллари мавжуд.

Ҳар бир ўқитуачи чет тилини ўргатишда воситаларни кенг қўллаши лозим шунда у яхши натижаларга эришади

Ўқитиш воситалари кўргазмалик тамойилини тадбиқ қилишда ёрдам беради.Кўргазмалик тамойили четтиллар ўргатишда муносиб ўрин эгаллайди.

Кўргазмалик айрим ўқув предметларида фақат кўриш билан ассоцияцига киради.Чет тилларда кўриш ва эшитиш сезгилари орқали идрок этиладиган ташқи ва ички кўргазмалилик тушунилади.

Тил материалини тушуниш, ўзлаштириш ва қўллаш мақсадларини рўёбга чиқариш уни махсус намоиш этиш ва нутқда қўллаш кўргазмалилик ёрдамиа амалга оширилади. Ўқувчи она табиат предмет ва ҳодисалар оғушида ўрганиш чет тилни эгаллашэса айнишароитдакўргазмалиликнингзарурлиги янада ошади.

Кўргазмалилик икки йирик гуруҳга бўлинади: **ташқи (предметга оид) ва ички (лисоний) кўргазмали воситалар.**

Ташқи кўргазмалилик тасвирда масалан, **предмет, расм жадвал ёки ҳаракат тарзида** ва ички кўргазмалилик эса **тил имкониятларидан келиб чиқадиган кўргазмалиликдир.**

Ички кўргазмалилик товуш, ҳарфни намоиш этишдан бошлаб, матндаги мазмун (контекст) гача бўлган қатор тил воситаларидан иборатдир. Янги сўзнинг матндаги маъносини фахмлаб олиш, сўз ёки форма яшаш элементлари ёрдамида тил бирлигини тушуниб олиш, тил тажрибасидан фойдаланиш, тил кўргазмалилигини ташкил этади. Предмет ва тил билан боғлиқ кўргазмалилик ўргатилаётган ўқув материалининг хусусияти ва ўргатиш босқичига қараб ўқитувчи томонидан фарқлаб қўлланилади.

Ҳозирги давр талаби, бошланғич босқичда ўқувчиларга тил ўргатишда янги методлар асосида дарс ўтиш давомида, кўргазмалиликдан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эгадир.

Ўқитиш воситаларини қўллаш ва улардан фойдаланиш деганда, биз ҳар хил турдаги шундай мосламаларни назарда тутамизки, улардан биз немистили материалларини ўқувчиларга тақдим қилишда, онгида мустаҳкамлашда, малака ва кўникмаларни шакллантиришда, текширишда фойдаланамиз. Техник воситалардан фойдаланиш ҳар бир ўқувчининг актив нутқ фаолиятини кучайтириш учун кенг имконият яратади. Компютер ва бошқатехник воситалардан фойдаланиш соҳасида республикамиз чет тили ўқитувчилари анча тажриба тўплаганлар.

Ўқитиш воситалари сақланадиган ва қўллайдиган жой чет тили хонасидир. Кўргазмалилик ва техник воситалардан ташқари аудио вазуал воситалардан унумли фойдаланиш ҳам бир қатор афзалликларга эга; таълим жараёнини жадаллаштиради, ўқув материални ўзлаштириш самарасини оширади, ўқитувчининг таълим жараёнини бошқаршини осонлаштиради.

Университетда чет тили методикасидан назарий, амалий олган билимлармиз ва педагогик амалиётдаги ўрганган билимларимиз ўрта мактабнинг бошланғич синфида чет тили дарсини ташкил қилишимизда муҳим аҳамиятга эгадир.

Бошланғич босқичда чет тили ўқитишни ташкил қилишда ҳар бир ўқитувчи янги педтехнологиялардан, компьютер ва информацион воситаларни кенг қўлласа, яхши натижаларга эришади.

2.3. 6-9-синф дарсликларида ўқишга гапиришга қаратилган машқлар

Малумки, умумий ўрта таълим мактабларининг хорижий тил дарслиарида тўрт кўникмаларни доимо бир пайтда ривожланишига катта эътибор қаратилмоқда. Бу кўникмалар ичида дастлаб ўқиш кўникмасига доир машқлар берилади. Чунки ўқиш кўникмасини ривожлантиришсиз бошқа кўникмаларга ўтиб бўлмайди.

Биз куйида 6-9-синф дарслигида ўқиш кўникмасига доир берилган машқларни кўриб чиқамиз.

Германиянинг Тошкентдаги Гёте институти раҳбарлигида Наталя Суханова ва бошқалар томонидан ёзилган 6-синф немис тили ўқув мажмуаси немис тили дарслигининг 6-саҳифасида ўқиш кўникмасини ривожлантиришга доир қуйидаги матн берилган.

5. Lest den Brief von Monikas Freundin Anja.

23.08.2001

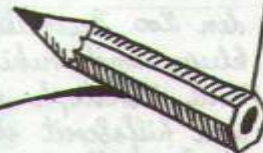
Liebe Monika,
jetzt bist du schon einen Monat lang in Usbekistan
und ich vermisse dich sehr. Mir ist ein wenig
langweilig ohne dich und ich habe auch so viele Fragen!
Welche Städte, Flüsse und Gebirge gibt es in Usbekistan?
Beschreibe doch ein wenig deine neue Heimat.
Wie gefällt dir Taschkent? Was kennst du schon
von Usbekistan?
Habt ihr schönes Wetter? Bei uns scheint die Sonne,
aber die Schulferien sind bereits seit einem
Monat zu Ende und wir haben wenig Zeit zum
Schwimmen und zum Baden. Wie ist eigentlich
das Klima bei euch?
Gehst du schon in die Schule? Wie lange sind
denn in Usbekistan Sommerferien? Was machst
du in deiner Freizeit? Hast du schon neue Freunde?

Bitte schreib' mir doch bald!

-liche Grüße

deine Anja

6. Ordnet die Wörter einander sinngemäß zu.

das Klima
die Stadt
die Wüste
der Fluss
das Wetter
das Gebirge

heiß	groß	trocken
schön	kontinental	alt breit
reißend	jung	sonnig feucht
malerisch	mächtig	hässlich
regnerisch	windig	klein
hoch	touristisch	interessant

z.B.: das Klima: heiß, kontinental, ...

7. Was fragt Anja in ihrem Brief? Helft Monika bei der Antwort.

Ўқиш учун берилган ушбу матнда Анянинг hozirgi пастда отасининг
иши туфайли Ўзбекистонда яшаётган дугонаси Моникага хати тасвирланади.

Унда бир ойдан бери Моника Ўзбекистонда яшаётгани, уни жуда ҳам согингани, Ўзбекистонда кандай дарё, шаҳарлар борлигини, Тошкент унга кандай ёкаётгани, хавоси кандай эканлигини, Германияда таътил тугаб мактабга бораётгани, Ўзбекистонда бу ҳолат кандай эканлигини, янги дўстлар орттира олдимиз ёки ёқми қабилар ҳақида Анянинг хати тасвирланади. Ўқиб жараёнида ўқувчилар эстетик завқ олиш билан биргаликда тили ўрганилаётган таълим тизими, таътил ҳолати ҳақида маълумот оладилар.

8-саҳифадаги 8-машқда эса ўқувчилар ўқиб орқали олдинги билимларини фаоллаштиришга қаратилган машқ ўқийдилар. Унда Мониканинг Аняга Ўзбекистон ҳақидаги фикр ва таъсаввурлари, яъни Ўзбекистон жуда гўзал мамлакат эканлиги, қадимий ва навқирон шаҳарлари борлиги, ажойиб ландшафтга эгаллиги, бу ерда ажойиб дўстлар орттиргани, уларнинг қизиқишлари ва бўш вақтларини кандай ўтказишлари, ўзбек халқи меҳмондўст, самиймий ва доимо ёрдамга тайёр эканлиги ва айниқса ўзбек таомлари унга жуда манзур бўлганлиги ва бошқа шу қабилар ҳақида баътафсил ёзади.

Мазкур матн орқали ўқувчилар Ўзбекистонни яъни ўз она-Ватанларига нисбатан муҳаббат туйғусига эга бўлиш билан биргаликда Ўзбекистонни немис тилида тасвирлашни ҳам ўрганиб оладилар.

8. Hier ist Monikas Brief. Einige Wörter sind nicht lesbar. Aber ihr wisst schon, was dort stehen kann. Lest den Brief und vervollständigt ihn.

Taschkent, den 5. September 2001

Liebe Anja,

vielen Dank für deinen Brief. Zu deinen Fragen zu Usbekistan:
Das Land ist sehr schön.

Hier gibt es viele Städte, alte und junge. Die Städte Samarkand, Buchara, und Chiwa sind sehr ^{alt} und ^{schön}.

Die Landschaften sind sehr unterschiedlich: Wüsten und Oasen, Gebirge und Flüsse. Die Flüsse Syr-Darja und Amu-Darja sind ^{lang} und ^{breit}. Um Taschkent herum liegen Berge. Sie sind ^{hoch} und ^{schön}. Die Bergflüsse sind natürlich klein, aber ^{schnell}. Das Klima in Usbekistan ist ^{heiß}. Und das Wetter mag ich sehr gerne, es ist immer ^{sonnig} und ^{warm}.

Ich möchte dir meine neuen Freunde vorstellen. Das sind Jussuf, Christoph und Anke. Wir gehen in die Schule 60. Oft sind wir in der Freizeit zusammen. Übrigens: die Sommerferien dauern hier 3 Monate lang und das neue Schuljahr beginnt am 2. September. Jussuf ist mein Schulkamerad. Nach der Schule besucht er die Musikschule. Er lernt Dutar. Ich finde, dass die usbekische Musik sehr melodisch und schön ist.

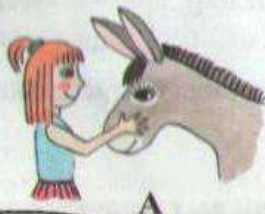
Anke kommt aus Dresden. Sie mag Tiere sehr. Sie geht oft in den Zoo. Besonders süß findet sie Esel. Anke denkt, dass Esel kluge und ruhige Tiere sind.

Und Christoph meint, dass die Menschen hier sehr freundlich und hilfsbereit sind. Aber besonders toll findet er die usbekische Küche. "Manty" ist sein Lieblingsgericht.

Du weißt ja, dass ich gerne male. Und ich finde die Landschaften hier unbeschreiblich! Gebirge, Wüsten, Seen, viele Obstgärten! Einfach toll!

Schreib mir bald wieder mal!

Liebe Grüße
deine Monika

1. Jedes Tier „spricht“ eine eigene „Sprache“. Hört die Tierstimmen und ratet, wer das ist.

2. Lest die Tierporträts (Steckbriefe).

Der Tiger

1. Lebensraum: Asien: Amur-Gebiet, Russland
Nordchina, Korea
2. Größe: 100-110 cm
3. Länge: bis zu 4 Meter
4. Gewicht: etwa 250 Kilo
5. Merkmale: stark, schnell, gefährlich
6. Nahrung: Kleintiere, Huftiere
7. Lebensdauer: etwa 18 Jahre

Die Giraffe

1. Lebensraum: Afrika: Steppengebiet
2. Größe: bis zu 6 Meter
3. Gewicht: bis zu 500 Kilo
4. Merkmale: freundlich, friedlich
5. Nahrung: Blätter von Bäumen
6. Lebensdauer: etwa 16 Jahre

Юкоридаги машкда йўлбарс ва жирафа каби ёввойи хайвонларнинг яшаш масканлари, бўйи канча метргача бўлиши, огирлиги, озукаси, хаёт давомийлиги, хусусиятлари кабиларни ўқиш оркали немис тилида тасвирлашни ўрганадилар.

3. Was könnt ihr über Verena erzählen? (Benutzt Üb. 4 im AH)

4. Lest die Briefe.

Ich heiße Svenja und bin neun Jahre alt. Ich habe eine ältere Schwester, die ist schon dreizehn. Wir sind beide in Koblenz geboren. Meine Mama heißt Heidi. Sie ist 38 Jahre alt und von Beruf Kürschnerin. Doch zur Zeit arbeitet sie nicht. Meine Mama ist in Fulda geboren. Dort leben ihre Eltern: meine Oma und mein Opa. Sie haben dort einen Bauernhof mit vielen Tieren. Mein Papa heißt Burkhard. Er ist in Hannover geboren. Von Beruf ist er Soldat. Seine Eltern leben in Hannover. Mein Opa arbeitet bei VW*. Meine Oma arbeitet in einer Firma für Molkereiprodukte. Immer wenn wir bei unseren Großeltern sind, bekommen wir Joghurt und Schokolade geschenkt. Doch sehen wir sie nur ein - oder zweimal im Jahr, weil wir so weit weg leben. Unsere Wochenenden verlaufen immer anders. Manchmal machen wir etwas gemeinsam (Spieleabend), manchmal macht jeder, was er will (Zimmer aufräumen, lesen, Musik hören).

*VW - Volkswagen

Ушбу машқда ўқувчилар тўғри талаффуз килиш ёки ифодали ўқиш билан бирга нафакат 9 ёшли немис ўқувчисининг таржимаи холи балки ўзларининг ҳам таржимаи холларини тасвирлашни ҳам ўрганадилар.

9-синф дарсликларида ўқиш кўникмаларини ривожлантиришга ҳам муаллифлар томонидан катта этибор берилган.

6. Lesen und merken Sie sich.

Gultschehra hat einen Brief von ihrem deutschen Freund bekommen:

Wiesbaden, den 25.11.2013

Liebe Gultschehra,
ich habe Dich nicht vergessen!

Es tut mir aber sehr leid, dass Du so lange auf einen zweiten Brief von mir warten musstest.

Ich möchte mich dafür bei Dir entschuldigen und hoffe, dass Du zukünftig schneller von mir Post bekommst. Deinen Brief habe ich mit viel Freude gelesen, ich freue mich, dass meine Fotos vollständig eingetroffen sind und danke dir für die Verteilung an die anderen Freunde. Peter (ich soll dich herzlich von ihm Grüßen!) hat Dir auch geschrieben. Peter hat seit einem Monat Besuch von Nasira (seiner Freundin aus Margilan). Sie hat ein 3-Monats-Visum. Peter arbeitet in Dillenburg. Er fährt mit einem Zug dorthin. Peter ist jetzt Lehrer an einer Berufsschule. Er hat mittlerweile auch eine Wohnung in Dillenburg gefunden. Die muss aber noch renoviert werden. Dillenburg hat ca. 25.000 Einwohner (im Vergleich: Marburg – 80.000). Ob Nasira länger in Deutschland bleibt, weiß ich nicht. Das ginge dann eigentlich nur, wenn Peter Nasira heiraten würde. Dazu sagt er aber nichts. Du siehst: Über Peters Privatleben kann ich dir gar nicht viel schreiben. Wir sehen uns auch nicht so häufig. Er ist berufstätig und ich auch. Außerdem muss ich mich ja auch um meine Familie kümmern. Ab und zu benutzen wir aber den gleichen Zug, denn auch ich arbeite nicht in Marburg, sondern in Wiesbaden (der Landeshauptstadt von Hessen). In Wiesbaden arbeite ich im Sozialministerium und beschäftige mich mit den in Hessen lebenden Ausländern. Was ich genau mache, schreibe ich wohl besser in einem anderen Brief. Meine Frau kommt aus Polen und ist Ärztin (Radiologin) an der Universitätsklinik in Marburg. Unser kleiner Sohn (das einzige Kind, das wir haben) ist jetzt 1 Jahr und acht Monate alt. Fabian (so heißt er) geht jetzt in eine Kinderkrippe (von 8 Uhr bis 15 Uhr). Danach kümmert sich die Mutter meiner Frau (sie lebt zur Zeit bei uns) um Fabian. Anders geht es auch nicht, weil wir beide berufstätig sind. Also, es gibt bei uns ein ganz anderes Familienleben als in Usbekistan. Ich denke immer noch mit viel Freude an den Besuch in Deinem Land zurück. Die Gastfreundschaft, das gute Fladenbrot und die herrliche Natur sind mir noch in sehr lebhafter Erinnerung.

Liebe Gultschehra, ich hoffe, Dir geht es gut (was auch für deine Familie gelten möge). Schreib mal, wie Dein Alltag aussieht.

Мазкур аутентик матнни ўқиш албатта талабаларда катта қизиқиш уйғотади. Унда Ўзбекистонда меҳмон бўлиб кетган немис фуқоросининг Ўзбекистон ҳақидаги ажойиб таъсуротлари, ўзининг кундалик ҳаёти, касбий фаолияти, оилавий ахволи қабилар ҳақида хикояси баён қилинади.

B. ZARTE JOBS FÜR HARTE HÄNDE

1. Lesen Sie die Texte vor.

Ein typischer Frauenberuf — was ist das? Sekretärin, Friseurin, Verkäuferin — das wollen die meisten Mädchen werden. Junge Männer haben ganz andere Berufswünsche: Automechaniker, Installateur oder Tischler zum Beispiel. Weibliche Industriemechaniker oder, männliche Krankenschwestern sind selten. Wir haben drei junge Leute mit «untypischen» Berufen gefunden.

Ich bin Erzieher geworden, weil ich mich mit Menschen beschäftigen wollte. Man kann selbstständig arbeiten. Das gefällt mir. Dass es ein «Frauenberuf» ist, hat mich nie gestört. Es ist mir eigentlich zum ersten Mal aufgefallen, als ich in die Fachschule kam. Dort war ich der einzige Mann in der Klasse. Das war zuerst ein komisches Gefühl. Aber ich habe mich mit meinen Kolleginnen immer gut verstanden.

Jürgen Münnich, Erzieher

Ich habe mir Gedanken gemacht, dass «Schlosser» ein Männerberuf ist. Zuerst hat man mich überredet, technische Zeichnerin zu werden. Man dachte: «Der Schlosserberuf ist zu hart für Mädchen». Doch nach kurzer Zeit hatte ich keine Motivation mehr. Da hat mich die Firma doch als Schlosserin übernommen. Meine Mutter war begeistert und meinte: «Endlich kannst du machen, was du willst». Die Arbeit ist für eine Frau schwerer, weil man manchmal viel Kraft braucht. Die Kollegen sind Männer. Wenn ich Hilfe brauche, ist das kein Problem.

Sabine Stobbe, Schlosserin

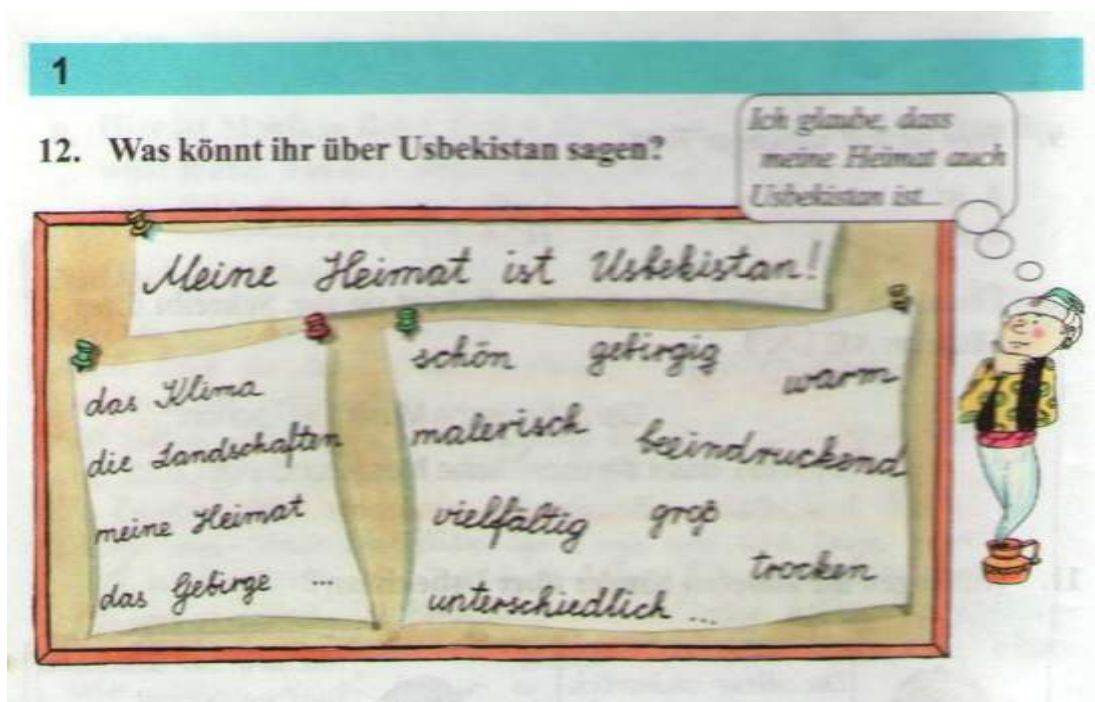

Дағал қўллар учун нозик ишлар деб номланувчи ўқишга можжалланганушбу матн ўқувчиларда албатта катта қизиқиш уйғотади. Чунки, жуда кам учрайдиган бу ҳолат ўзбек ва немис миллати учун ҳам хосдир. Биринчи хикоядаги Юрген исмли йигит болалар боғчасида тарбиячи бўлиб ишлаши, бу унга хузур бағишлаши ҳақида хикоя қилинса, кейинги

кичик матнда эса Сабина исмли қиз эркаклар касби бўлган слесрликни танлагани, хамкасблари хам эркаклар эканлиги ва бу касб унга жуда ёқиши хақида хикоя қилинади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, 6-синф дарслигида ўқиш кўникмасини ривожлантиришга қаратилган машқлар ёки матнлар муаллифлар томонидан тўғри танланганлигини, улар ўқувчилар дунёқарашини бойитишда, Ватанга мухаббат руҳида тарбиялашда ва инсонпарварлик ғояларини тараннум этишда муҳим рол ўйнайди.

Умумий ўрта таълим мактабларининг немис тили дарсликларида ўқиб тушунишга қаратилган матнлардан сўнг оғзаки нутққа яъни, гапиришга қаратилган машқларни кўришимиз мумкин. Масалан, қуйидаги машқда она-Ватанни тасвирлашга қаратилган отлар, сифатлар берилган. Ўқувчилар ана шу сўзларни қўллаб ўз она-Ватанлари хақида гапиришга ҳаракат қиладилар.

Қуйида берилган 7-машқда ўқувчилар интерфаол усул асосида машқни бажарадилар. Расмнинг ўртасида ёввойи хайвонларнинг энг мухим хусусиятлари жойлаштирилган. Ана шу белгилари асосида хайвонларни тасвирлаб гапиришга ҳаракат қиладилар. Масалан, Der Fuchs ist schlau. Der schlaue Fuchs.

4

5. Lest den Text. Setzt mit Hilfe der Satzzeichen die Satzgrenzen.
Schreibt den Text neu ins Heft.

Schweregewichte im Tierreich

Elefanten kommen aus Afrika und Asien der Afrikanische Elefant ist das größte Landtier der Welt und ist bis zu 4 Meter hoch er wiegt bis zu 7000 kg und ist etwa zweimal so schwer wie ein Flusspferd oder dreimal so schwer wie ein Nashorn die Afrikanische Elefantenkuh ist leichter und kleiner die Asiatischen (Indischen) Elefanten sind etwas kleiner und wiegen bis zu 4400 kg alle Elefanten sind sehr intelligent ihr Appetit ist sehr groß sie fressen täglich 35 bis 50 Kilo Heu und trinken 70 bis 90 Liter Wasser

6. Unterstreicht im Text (Üb. 5) alle Wortverbindungen
(Adjektive + Substantive).

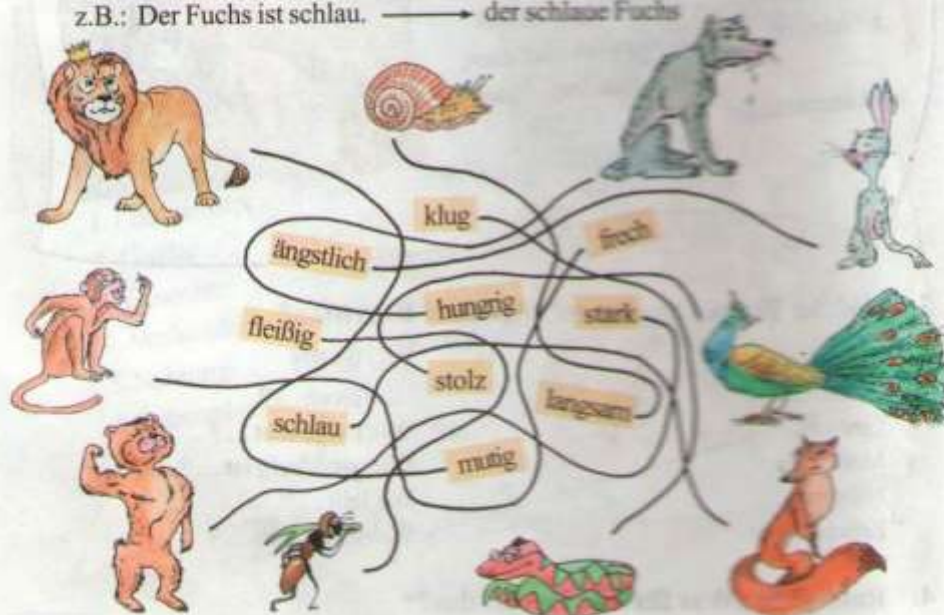
z.B.: das größte Landtier

Nominativ

der	starke	Tiger
die	freundliche	Giraffe
das	schnelle	Zebra
die	riesigen	Elefanten

7. Wie sind diese Tiere?

z.B.: Der Fuchs ist schlau. → der schlaue Fuchs

Қуйидаги 8-машқда ўқувчилар ўқиб чиқилган матнга оид саволларга иложи борица тез жавоб бериб гапиришга ҳаракат қиладилар. Масалан, Хатни ёзувчи қаерда яшайди? Хатни кимга ёзди? Бу расмий хатми ёки шахсий хатми? Ўз фикрларингизни асослаб беринг? кабилар.

Bei uns beginnt nun die typische Weihnachtszeit. Es ist auch schon der erste Schnee gefallen. Die Leute kaufen erste Weihnachtsgeschenke und in den Städten gibt es überall Weihnachtsmärkte. Am 24. Dezember wird dann das Weihnachtsfest gefeiert. Du kennst diese Tradition vielleicht aus den Büchern, oder? Wir werden nicht verreisen (viele Leute machen das). Meine Frau muss nämlich in der Weihnachtszeit (und sogar an Silvester!) arbeiten. So, nun komme ich schon zum Schluss.

Bitte grüß alle, die mich in Usbekistan kennen (das sind ja nicht so viele... Dir und deiner Familie wünsche ich eine schöne Winterzeit (nicht zu kalt) und einen tollen Jahreswechsel (gehst du auf eine Party oder wie feierst Du den letzten Tag im Jahr?).

Alles Gute und viel Glück!
Dein Stefan

7. Verbinden Sie.

1. Peter	a. Gultschehras Brieffreund
2. Nasira	b. Stefans Freund
3. Ärztin	c. Peters Freundin
4. Fabian	d. Stefans Sohn
5. Mutter	e. die Mutter der Frau von Stefan
6. Stefan	f. Stefans Frau

8. Verdecken Sie den Text und beantworten Sie nun möglichst schnell diese Fragen.

- Wer hat diesen Text geschrieben?
- Wo lebt der Briefschreiber?
- An welchen Adressaten ist er geschrieben?
- Ist das ein privater oder offizieller Brief? Begründen Sie Ihre Meinung?

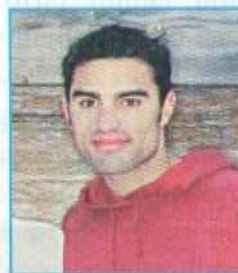
Кичик матнларда германиялик тенгдошларининг ким бўлишни хоҳлаганликларини турли интерфаол усуллар орқали гапиришга ҳаракат қиладилар. Масалан, жуфтликда ким ким бўлишни хоҳлагани, ўз касбини пантомима усулида кўрсатиб бошқалар топишлари кабилар.

A. MEIN TRAUMBERUF

Sag mal: Wer bist du?

Christoph

Ein praktischer Mensch. Was mit Technik zu tun hat, interessiert mich am meisten. Wichtig ist das Gefühl, etwas auf logischem Weg lösen zu können. Mein Ziel: Ingenieur werden.

Nabila

Jemand, der anderen helfen will, vor allem den Menschen in Afrika. Ich will dafür kämpfen, dass es keinen Hunger und keine Armut mehr gibt. Vor allem will ich mich für Frieden einsetzen, denn meine Familie musste vor dem Krieg in Togo fliehen.

Katharina

Schwer zu sagen, wer ich bin. Aber was mir besonders wichtig ist, weiß ich: Gerechtigkeit. Dafür will ich mich auch beruflich einsetzen — vielleicht als Polizistin.

Philipp

Ein eher zurückgezogener Mensch.

Ich zeichne und male viel, zum Beispiel, Porträts von Menschen, die ich irgendwo getroffen oder gesehen habe. Mein Traum ist es Designer zu werden, im künstlerischen Bereich zu arbeiten.

Clarissa und Florian

Für uns zählt vor allem Erfolg. Wir machen eine Ausbildung bei einer Versicherung. Da ist in nächster Zeit neben Beziehung und Freunden die Karriere das

Қуйида берилган машқлар фақат ўқувчиларни гапиришга ёналтиради. Улар ўзлари ёшликларида келажакда ким бўлишни хоҳлаганликлари, нима учун бу касб унга ёққани хақида гапирдилар.

Wichtigste. Ziele für die Zukunft: gutes Einkommen, eigenes Haus und Familie.

→ Luisa

Wer ich bin, weiß ich selbst nicht so recht. Manchmal bin ich traurig, lustig und nachdenklich zugleich. Auf jeden Fall bin ich sehr gesellig, sitze gern mit anderen zusammen und tanze. Ich träume davon, Tennisspielerin zu werden.

? 2. Wer hat was gesagt?

Christoph	a. will Designer werden
Katharina	b. Kämpferin gegen Hunger und Armut
Nabila	c. will Ingenieur werden
Philipp	d. will Polizistin werden
Florian, Clarissa	e. will Tennisspielerin werden
Luisa	f. Ziele für die Zukunft: gutes Einkommen, eigenes Haus und Familie.

1	2	3	4	5	6
c					

3. Fragen Sie Ihren Nachbarn.

Warum will Christoph Ingenieur werden?
Weil er sich am meisten für Technik interessiert.
Und warum will Katharina...?
Weil.....

4. Was wollten Sie als Kind werden? Warum?

Lehrer/ in	Arzt /Ärztin	Schauspieler/ in
Eisverkäufer/ in	Boxer	Model
Kapitän	Astronaut/ in	Popsänger/in
Bauer/Bäuerin	Architekt/in	Fußballspieler
	Steward/Stewardess	
	Politiker/ in	
	Tänzer/in	

5. Berufe raten.

«Berufe raten» ist ein lustiges Ratespiel. Es geht so: Ein Schüler/ eine Schülerin denkt sich einen Beruf aus und stellt ihn pantomimisch dar.

Kommunikationselektronikerin

Elektronik hat mich schon früh interessiert, mit sieben Jahren. Wir arbeiten in allen Bereichen der Firma: Dreieinhalb Jahre dauert die Ausbildung. Ich bin im Moment das einzige Mädchen in diesem Bereich. Die Jungen akzeptieren mich. Die haben gedacht «Ein Mädchen, was kann die schon schaffen». — Dann habe ich gezeigt, was ich konnte. Sie waren überrascht, dass ich die Arbeit genauso gut oder besser gemacht habe als sie.

2. Wer sagt was?

- Dort war ich der einzige Mann in der Klasse.
- Der Schlosserberuf ist zu hart für Mädchen.
- Elektronik hat mich schon früh interessiert, mit sieben Jahren.
- Meine Mutter war begeistert und meinte...
- Das war erst ein komisches Gefühl.
- Die Jungen waren erstaunt, dass ich so gut bin wie sie.

Sabine	Monika	Jürgen

3. Warum haben Jürgen, Sabine und Monika diese Berufe gewählt?

- Finden Sie aus dem Text oben die Beispielsätze mit «weil».
- Bilden Sie «Weil» – Sätze anhand des Musters.

Jürgen Münnich: Ich bin Erzieher geworden, weil ich mich mit Menschen beschäftigen wollte.

Sabine Stobbe: Die Arbeit ist für eine Frau schwer, **weil...**

Philipp Schließer: Er ist Automechaniker geworden, **weil...**

Кўриниб турибдики, коммуникатив асосида яратилган хар бир ўқишга ёналтирилган машқлардан сўнг гапиришга қаратилган машқлар берилган. Бу эса коммуникатив методнинг энг мухим хусусиятларидан биридир.

ХУЛОСА

1. Республикамиз мустақиликка эришгандан сўнг таълим – тарбия ишига катта эътибор берилмоқда. Ўрта умумтаълим мактабининг вазифаси ўқувчиларга умумий маълумот бериш ва уларни юксак ахлоқли қилиб тарбиялашдан иборатдир. Ўқувчиларга берилган билимни қай даражада муваффақиятли ёки аксинча натижа бериши педагогнинг касбий маҳорати, дарсни қай даражада ташкил қилганлиги биланшунингдек назорат турларидан фойдаланиш билан белгинади. Шундай экан, келажагимиз бўлмиш ёш авлодга таълим-тарбия берувчи ўқитувчиларга катта масъулият юкланади. Маълумки, ўрта мактабда чет тили ўргатишда уч босқич фарқланади ва ҳамма босқичларда ҳам назорат ўқувчиларни билимини системали ўзлаштираётганлигини аниқлаб боради.

2. Битирув малакавий ишда Ассалом Deutsch дарслигида ўқиш ва гапиришга қаратилган барча ўқув материаллари атрофлича таҳлилга тортилди. Ўқишга мўжалланган матнлар ёки гапириш яъни, оғзаки нутқни ўстиришга қаратилган машқлар атрофлича берилган мисоллар асосида тадқиқ этилди. Коммуникатив методикада тўрт кўникма бир вақтнинг ўзида ривожланиши, ҳар бир кўникманинг ўзига хос хусусиятлари кўрсатиб берилиб, айниқса улардан ўқиш ва гапириш кўникмаларига алоҳида тўхталиб ўтилди.

3. Умумтаълим мактабларда ўқувчиларни босқичларга ажратишда бир томондан чет тилини ўқитиш хусусияти ҳисобга олинса, иккинчи тарафдан ўқувчиларнинг ёш хусусияти рухшуносларнинг назарий ва экспериментал тадқиқотларида атрофлича ишлаб чиқилган.

Чет тилини ўқитиш давридан бошлаб, ўқувчи анча мураккаб вазифаларни ҳал этишга тайёрланган бўлади, шу билан бир қаторда у ҳам ўзининг чет тилини ўрганишга бўлган қобилиятини йўқотмаган бўлади. Ўрта мактабнинг бошланғич босқичида чет тилларни ўқитиш жараёнини ташкил қилиш ва уни амалга ошириш ўқитувчидан катта масъулият талаб қилади.

Шунингдек ўқувчилар билимини назорат қилиш турлари ҳам бошланғич босқичдан бошлаб системали равишда амалга ошириш талаб этилади.

Уни тўғри ташкил қила билиш, ўқитувчи олдида қўйган мақсад ва вазифани ҳал қилишда ёрдам беради. Буни амалга ошириш ўқитувчининг билимига, малака, кўникма, маҳоратига, шароитига, воситаларни борлигига, уларни яхши билишга боғлиқдир.

4. Тил воситалари ёрдамида фикрни баён этиш бирмунча қийин кечади. Чунки ушбу жараёнда бир йўла икки хил нутқий кўникма назорат қилинади, бири тафаккурга оид, иккинчиси тил бирликларини қўллашдир. Ундан ташқари диалогик ва монологик хусусиятларида кескин тафовутлар сезилади.

Ўқувчининг билимини назорат қилиш лексика, грамматик ва талаффузни эгаллашга йўналтирилади. Нутқ доимо тингловчига қаратилади, синфга мўлжалланади. Нутқ ҳамиша вазиятга боғлиқ бўлади. Гапираётганда ўқув нутқий вазиятни акс эттиришга интилиш, уни тасаввур этиб фикр айтиш мактаб давомида қабул қилинган методик анъана ҳисобланади.

5. Тил ўрганиш ақлий фаолият бўлганлиги туфайли, унинг психологик асослари мавжуд. Барча ўқув предметларининг ўқитиш назариялари дидактика фанига асосланади, шу жумладан чет тили ўқитиш ҳам дидактикага асосланади. Ўқувчиларга чет тили ўргатишда ўқитиш воситалари муҳим аҳамиятга эга. Чет тили ўқитувчиси ўқувчиларга таълим беришда ўқув воситаларини чуқур билишларини талаб этади ва эгалланган билимлар назорат қилиб борилади.

6. Кўргазмалилик ва техник воситалардан фойдаланиш бошланғич синфларда чет тили дарсини ташкил қилишда муҳим аҳамиятга эга. Кўргазмалилик икки гуруҳга бўлинади: ташқи (предметга оид) ва ички (лисоний) кўргазмали воситалар. Кўргазмали материалларни гуруҳ бўлиб ишлашда презентация асосида барча ўқувчилар билан биргаликда назорат қилинади ва баҳоланади.

V. АДАБИЁТЛАР

1. И.А.Каримов. “Баркамол авлод орзуси”. Тошкент. 1998 й.
2. И.А.Каримов. “Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори”. Тошкент. 1998 й.
3. И.А.Каримов. “Ўзбекистон буюк келажак сари”. Тошкент. 1998 й.
4. И.А.Каримов. “Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби”. Тошкент. 1997
5. Р.К.Миньер. Беролугев «Методика обучение французскому языку». Москва 1990 г
6. Е.И.Пассов. «Урок иностранного языка в средней школе». Москва 1988 г
7. Р.Ф.Горбунова и др. «Кабинет иностранного в средней школе». Москва 1986
8. Гез Н.И. ва бошкалар. «Ўрта мактабда чет тили ўқитиш». Москва 1982
9. А.А.Миролубов, М.В.Рахмонов, А.С.Цетлин. «Ўрта мактабларда чет тили ўқитишнинг умумий методикаси ».
10. У.Х.Хошимов, И.Я.Ёкубов. «Ўрта мактабларда инглиз тили ўқитиш». Тошкент 1993
11. Ж.Жалолов. Чет тили ўқитиш методикаси. Тошкент. 2010.
12. Р.А.Зарипова. “Чет тиллар ўқитиш методикасидан қўлланма”. 1986
13. Н. Суханова в.б. АAssalom Deutsch. Toshkent, Verlag Oqituvtschi. 2004-2009.
14. Саидалиев. С. Чет тили ўқитиш методикаси курсидан лекциялар тўплами. Андижон-1996.
15. Saidaliyev S. Chet tili o'qitish metodikasidan ocherklar., Namangan., NamDU, 2004. – 238 b.
16. Suxanova N., Ulyanova L. va b. Assalom, Deutsch! 6-sinf darsligi. T., O'qituvchi. 2004. –128 b.
17. Suxanova N., Ulyanova L. va b. Assalom, Deutsch! 7-sinf darsligi. – T., O'qituvchi. 2004. – 144 b.
18. Suxanova N., Ulyanova L. va b. Assalom, Deutsch! 8-sinf darsligi. – T., O'qituvchi. 2004. – 160 b.

- 19.Таникулова К.Ш. Deutsch: Немис тили дарслиги. Академик лицей ва коллеж талабалари учун. – Т., Ўзинкомцентр, 2002. – 196 б.
- 20.Саидов. С. Deutsche Grammatik in Übungen. Тошкент, ,2003.
- 21.Langenscheids Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache.

Интернет сайтлари:

1. www.ziyonet.uz.
2. www.nuu.uz.
3. www.gov.uz.
4. www.demoscope.ru
5. www.dmo.econ.msu.ru
- 6.www.undp.org/popin/popin.html